

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ
ІНСТИТУТ ПРАКТИЧНОЇ КУЛЬТУРОЛОГІЇ ТА АРТ-МЕНЕДЖМЕНТУ
КАФЕДРА АРТ-МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ІВЕНТ-ТЕХНОЛОГІЙ

На правах рукопису

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня бакалавр
на тему:

ЦЕНТРИ КУЛЬТУРИ ТА ДОЗВІЛЛЯ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУЛЬТУРНИХ ПОТРЕБ І ПІДТРИМКИ ТВОРЧИХ ІНІЦІАТИВ ГРОМАДЯН (НА ПРИКЛАДІ КОМУНАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ «ЦЕНТР КУЛЬТУРИ ТА ДОЗВІЛЛЯ ТУРБІВСЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ РАДИ» ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Виконала студентка 4 курсу,
Групи БКД-11-20з
Спеціальності: 028 Менеджмент
соціокультурної діяльності
Мельничук Наталя Віталіївна

Керівник:
доктор культурології, професор
Копієвська О. Р.

Рецензент:
кандидат культурології, професор
Київського національного
університету культури і мистецтв
Людмила ПОЛІЩУК

Допущено до захисту:
протокол засідання кафедри
№12 від 1 травня 2024 р.
в. о. завідувача кафедри арт-менеджменту
та івент-технологій
_____ **Вікторія ДОБРОВОЛЬСЬКА**

Київ -2024

АНОТАЦІЯ

Мельничук Н.В. ЦЕНТРИ КУЛЬТУРИ ТА ДОЗВІЛЛЯ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУЛЬТУРНИХ ПОТРЕБ І ПІДТРИМКИ ТВОРЧИХ ІНІЦІАТИВ ГРОМАДЯН (НА ПРИКЛАДІ КОМУНАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ «ЦЕНТР КУЛЬТУРИ ТА ДОЗВІЛЛЯ ТУРБІВСЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ РАДИ» ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ). – Кваліфікаційна робота.

Об'єкт дослідження : культурні потреби та творче самовиявлення громадян.

Предмет дослідження : діяльність центрів культури та дозвілля в системі забезпечення культурних потреб і підтримки творчих ініціатив громадян.

Мета дослідження : виявлення потенціалу та особистостей діяльності центрів культури та дозвілля як закладів соціокультурної сфери у забезпеченні культурних потреб громадян.

У кваліфікаційній роботі досліджено Комунальний заклад «Центр культури та дозвілля Турбівської селищної ради» Вінницької області. Вивчення та представлення досвіду в цій сфері допомагають оптимізувати діяльність усіх суб'єктів культурно-дозвіллевої галузі та адаптувати до змін і потреб суспільства відповідно до реалій сьогодення. Базовими функціями культурно-дозвіллевої діяльності є освітньо-виховна, соціалізація, комунікативна, естетична, творчої реалізації, відпочинку і рекреації, економічна тощо.

Культурно-дозвіллева діяльність має значний арсенал форм і методів роботи з різними цільовими аудиторіями, що забезпечує її ефективність. Її вплив на формування гармонійно розвинутої людини та її культурних потреб очевидні: стимулює інтерес до культурного життя, самовиявлення та творчої реалізації; розширює горизонти світосприйняття, виховує систему цінностей; сприяє розвитку інтелекту, навичок комунікацій, соціальної та творчої взаємодії та взаєморозумінню.

Ключові слова : організація, дозвілля, оптимізація, взаєморозуміння.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ЦЕНТРІВ КУЛЬТУРИ ТА ДОЗВІЛЛЯ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КУЛЬТУРНИХ ПОТРЕБ СУСПІЛЬСТВА	8
1.1. Поняття культурна потреба: теоретичні підходи вивчення	8
1.2. Організація культурно-дозвіллевої діяльності та її вплив на формування особистості громадян	13
Висновки до розділу 1	19
РОЗДІЛ 2. ЦЕНТРИ КУЛЬТУРИ ТА ДОЗВІЛЛЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЗМІН ТА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	20
2.1. Центри культури та дозвілля як суб'єкти соціокультурної діяльності: місія, функції, завдання	20
2.2. Пріоритетні напрями діяльності задоволення потреб територіальної громади та підтримка культурно-творчих ініціатив	25
2.3. Впровадження інноваційних форм дозвіллевої діяльності	31
Висновки до розділу 2	39
РОЗДІЛ 3. КУЛЬТУРОТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ КЗ «ЦЕНТР КУЛЬТУРИ ТА ДОЗВІЛЛЯ ТУРБІВСЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ РАДИ» ЯК СУБ'ЄКТА КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОГО ЖИТТЯ ГРОМАДИ ТА РЕГІОНУ	40
Висновки до розділу 3	54
ВИСНОВКИ	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	60
ДОДАТКИ	67

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЗМІ – засоби масової інформації

ЗСУ – Збройні сили України

ЗШ – загальноосвітня школа

ІТ – інформаційні технології

КЗ – комунальний заклад

НКС – національна культурна спадщина

ОТГ – об'єднана територіальна громада

ЦКД – Центр культури та дозвілля

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В сучасних умовах глобальних трансформацій та змін культурно-дозвіллевої діяльності відіграє ключову роль у життєдіяльності суспільства, сприяє розширенню горизонтів і гармонійному розвитку громадян. Це певна форма соціалізації, особистісного зростання, самоосвіти та самовираження людини.

Організація культурно-дозвіллевої діяльності має вагомий вплив на формування світогляду та культурних потреб різних суспільних верств, розвиток їх інтелектуальних та творчих здібностей. Вона є інструментом залучення до політичного, громадського та культурного життя країни і місцевих громад. Крім того, культурно-дозвіллева діяльність створює умови для налагодження широких суспільних комунікацій між усіма суб'єктами галузі, підвищення загального культурного рівня та якості життя, зменшення стресу, відновлення розумових, фізичних, моральних та емоційних сил.

Визначальною є місія сфери дозвілля в процесах збереження, відновлення та популяризації національної культурної спадщини, підтримки творчої активності та інновації, сприянні інтеграції та взаєморозуміння між людьми різних країн, культур і традицій.

Центри культури і дозвілля – дієві суб'єкти соціокультурного життя країни і місцевих громад. Орієнтуючись на вимоги сьогодення, трансформуються в комфортні культурно-дозвіллі середовища спілкування і зустрічі людей, обміну враженнями та досвідом, навчання і виховання, аматорської і творчої діяльності, розваг та відпочинку.

Ці центри відкривають широкий доступ до власних ресурсів – культурних подій, мистецьких виставок, концертів, лекцій та інших заходів, що сприяє розвитку культурної освіти, ефективній організації змістовного дозвілля. Крім того, вони є платформами для реалізації молодіжних ініціатив,

здійснюють пошук нових форм, засобів і методів роботи з аудиторіями підлітків і молоді, сприяють залученню до активної участі в культурному та соціальному житті, формують лідерські якості, почуття національної самосвідомості та громадянської активності.

Викладене дає підстави стверджувати, що дослідження діяльності центрів культури і дозвілля у забезпеченні культурних потреб громадян і підтримки їх творчих ініціатив є важливим напрямом в науковому дискурсі, який формує розуміння змісту культурних потреб, шляхів їх задоволення засобами соціокультурної діяльності. Вітчизняні центри створюють простір для розвитку та виявлення талантів, стимулюють творчість особистості в усіх її проявах. Вагомою є їх роль в організації змістовного дозвілля та відпочинку, формуванню широкого суспільного діалогу, залучення різних верств населення до заходів по збереженню культурної спадщини.

З огляду на це, тема нашої бакалаврської роботи є актуальною.

Об'єкт дослідження – культурні потреби та творче самовиявлення громадян.

Предмет дослідження – діяльність центрів культури та дозвілля в системі забезпечення культурних потреб і підтримки творчих ініціатив громадян.

Мета дослідження – виявлення потенціалу та особливостей діяльності центрів культури та дозвілля як закладів соціокультурної сфери у забезпеченні культурних потреб громадян.

Нами визначені *наукові завдання*:

- виявити та дослідити джерела за темою бакалаврської роботи;
- дослідити теоретичні засади вивчення культурних потреб в науковому дискурсі;
- охарактеризувати вплив культурно-дозвілєвої діяльності на формування особистості;
- визначити функції, завдання та пріоритетні напрями діяльності центрів культури та дозвілля як суб'єктів соціокультурної галузі;

- охарактеризувати вплив впровадження інноваційних форм в культурно-дозвілльєву діяльність;
- дослідити культуротворчий потенціал і ресурси досліджуваного центру культури та дозвілля, визначити його роль в системі забезпечення культурних потреб і творчих ініціатив громадян;
- розробити рекомендації щодо покращення роботи закладу.

Методи дослідження. В ході дослідження ми використали корпус загальнонаукових та спеціальних методів наукового вивчення: бібліографічного аналізу джерел, історичний, системний, аналізу і синтезу, узагальнення, типологічний, класифікаційний, статистичний тощо.

Базою дослідження є Комунальний заклад «Центр культури та дозвілля Турбівської селищної ради» Вінницької області. Вивчення проводилось з використанням фактологічного матеріалу.

Джерельна база дослідження. Робота над бакалаврським дослідженням зумовила потребу опрацювати джерела, які б забезпечили можливість досягнути мету та виконати наукові завдання. Нами проаналізовано вітчизняні законодавчі та нормативні документи, які регламентують діяльність установ соціокультурної сфери [40; 41; 42; 48].

Важливим корпусом джерел є монографії вітчизняних науковців з питань культуротворчого потенціалу закладів культури в Україні (О. Копієвська), арт-технологій в дозвілльєвому просторі (С. Оборська), формування нової моделі культурного простору (О. Шершньова), засад формування творчої особистості (В. Кремень), методів соціальної роботи в територіальній громаді (Г. Слосанська) [13; 18; 28; 45; 47; 55].

Для розуміння сучасних тенденцій розвитку культурних практик в Україні ми використали дисертаційні дослідження С. І. Задворного, О. Р. Копієвської, Л. О. Поліщук, Н. М. Цимбалюк [9; 14; 39; 54].

Опрацьовані підручники та навчальні посібники з дозвілльєвої діяльності (В. Бойчелюк, І. Петрова, Н. Яременко), івент-менеджменту (Л. Зеленська), соціальної роботи в дозвілльєвій сфері (О. Паскаль), управління

розвитком об'єднаних територіальних громад (О. Берданова) [11; 29; 31; 51; 59], а також словники, які дали можливість уточнити базові терміни дослідження [11; 29; 53].

Ми проаналізували результати вивчень науковців, які опубліковані у фахових виданнях. Дослідники зосередили увагу на актуальних питаннях галузі, як от: теоретичні засади дозвілєвої діяльності (Г. Олійник, І. Петрова) [26; 34]; дослідження дозвілля і культурних потреб різних груп громадян (О. Копієвська, Ю. Москвічова, І. Петрова, О. Солдатенко, М. Коваль, Т. Філіна) [13; 23; 32 – 34; 46; 52]; інноваційна діяльність закладів культури в умовах цифрового суспільства (В. Добровольська, Л. Чередник, О. Шмаюн) [7; 12; 21; 22; 56]; соціальна робота у сфері дозвілля молоді (С. Пащенко, Н. Сушик) [30; 50]; зміст і напрями діяльності вітчизняних клубних установ (С. Садовенко) [44]; трансформація центрів дозвілля як соціокультурних центрів (О. Матвійчук, Ю. Навальська, Т. Побережна) [19; 20; 24; 38] тощо.

Нами опрацьовані установчі, планово-звітні та аналітичні документ досліджуваного закладу культури, а також фактологічну інформацію, розміщену в соціальних мережах, що дозволило визначити його ресурси, культурний та творчий потенціал і на основі узагальнень прогнозувати перспективи розвитку, сформувані рекомендації щодо покращення діяльності [37; 61].

Інформативними є збірники матеріалів науково-практичних конференцій різного рівня, які презентують результати теоретичних досліджень та узагальнений практичний досвід вітчизняних фахівців соціокультурної галузі, аналізують її сучасний стан та визначають подальші перспективи [1; 16; 24; 35].

Наукова новизна роботи визначається дослідженням специфіки функціонування центрів культури і дозвілля в системі забезпечення культурних потреб в умовах сьогодення. Розглянуто методи та засоби творчого розвитку у процесі самовиявлення громадян в умовах дозвілля.

Вперше було досліджено особливості задоволення культурних потреб та підтримка творчих ініціатив громадян в контексті діяльності Комунального закладу «Центр культури та дозвілля Турбівської селищної ради», опираючись на власний досвід роботи в цьому закладі.

Практичне значення роботи. Розроблені практичні рекомендації впроваджено в діяльність Комунального закладу «Центр культури та дозвілля Турбівської селищної ради» Вінницької області.

Положення та узагальнений досвід, що містяться в дослідженні будуть корисні працівникам закладів культури інших об'єднаних територіальних громад в їх подальшій роботі. Також доцільне їх використання в навчальному процесі у профільних закладах освіти.

Апробація результатів дослідження. Результати та узагальнення бакалаврської роботи апробовані на II Міжнародній науково-практичній конференції «У пошуках нових сенсів полікультурного світу. Повоєнний діалог культур» (м. Київ, НАКККіМ, 16-17 травня 2024 р.). Тема публікації «Центри культури та дозвілля в системі забезпечення культурних потреб і підтримки творчих ініціатив громадян».

Структура бакалаврської роботи підпорядкована визначеній меті та науковим завданням. Складається з трьох розділів, висновків, списку джерел (65 позицій) та 7 додатків. Загальний обсяг роботи 73 ст.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ЦЕНТРІВ КУЛЬТУРИ ТА ДОЗВІЛЛЯ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КУЛЬТУРНИХ ПОТРЕБ СУСПІЛЬСТВА

1.1. Поняття культурна потреба: теоретичні підходи вивчення.

Розвиток культурних потреб є важливим маркером суспільного прогресу, оскільки відображає зростання рівня освіти, культурного розвитку та цінностей суспільства. Збільшення інтересу до мистецтва, літератури, музики та інших аспектів культури свідчить про покращення якості життя та розширення горизонтів інтелектуального та емоційного розвитку громадян. Культурні потреби є складником загальних потреб індивіда і залежать від низки факторів – економічного стану та духовного життя суспільства, розвитку культурної інфраструктури, виробництва культурних благ товарів і послуг, суспільних запитів і пріоритетів їх споживання, а також традицій, існуючої системи освіти і виховання тощо. Дослідниця Т. Філіна наголошує, що «Культурні потреби невід’ємно пов’язані з культурою пізнання, культурою самовираження та культурою спілкування» [52, С. 230].

Культурна потреба – це внутрішній бажаний стан особистості, що виявляється у прагненні до сприйняття, розуміння та взаємодії з культурними аспектами життя. Це може включати бажання отримати нові знання, враження, емоції через сприйняття мистецтва, літератури, музики, театру, кіно, архітектури та інших культурних форм. Культурна потреба також може виявлятися у бажанні власної творчості, самореалізації та вираженні власного індивідуального стилю. Вона є важливим елементом розвитку особистості та її взаємодії зі світом навколо себе.

Культурні потреби є складним явищем, включають в себе багато аспектів, які відображають потребу людини в розвитку і самовираженні через культурні форми. Ми поділяємо думку вченої С. Петрової, яка зазначає, що «... структура змісту культурних потреб включає: потреби в речах, знаннях, цінностях, в інших людях і в додатковому (ілюзорному) досвіді, тобто – це

потреба в культурі (в різних її художньо-творчих проявах і модифікаціях)» [35, 79–80].

Науковці розрізняють пізнавальні, художньо-естетичні, комунікаційні, дозвіллеві, рекреаційна та інші культурні потреби [17].

Основний зміст цих потреб можна охарактеризувати так:

- *пізнавальна потреба* – людина бажає розуміти світ навколо себе через вивчення наук, історії, мистецтва та інших культурних аспектів;
- *естетична потреба* – вона виражається у бажанні сприймати і створювати красу через мистецтво, музику, літературу та інші форми творчості, а також в організації навколишнього середовища, побуту;
- *потреба в художній творчості* – передбачає самовираження, реалізацію індивідом власних талантів, природних задатків, може задовольнятися за умови оцінки і сприйняття результатів творчої діяльності не лише окремою особистістю, а й масовим споживачем художніх цінностей;
- *спілкування та соціальна потреба* – виражається в тому, що людина прагне взаємодіяти з іншими, спілкуватися, обмінюватися ідеями та досвідом через залучення до культурних подій, гурткової роботи, спільнот тощо; тут доцільно наголосити на тісному взаємозв'язку морального й естетичного аспектів при характеристиці поведінки індивідів в процесі спілкування в повсякденному житті, творчій діяльності [28];
- *духовна потреба* – це бажання знаходити сенс життя, розвивати свою внутрішню гармонію, мир і спокій, через медитацію, релігію, філософію та інші духовні практики;
- *розважальна та рекреаційна потреби* – її сутність полягає в тому, що людина шукає розвагу та відпочинок через кіно, театр, спорт, ігри та інші форми відпочинку.

Культурні потреби людей можуть включати бажання отримати освіту та нові знання, досліджувати мистецтво та літературу, відвідувати культурні

події та інституції музеї, театри, концерти, творити або споживати мистецтво, розвивати свій інтелектуальний та духовний потенціал, а також займатися різноманітними хобі, такими як малювання, музика, читання та письмо. Культурні потреби людини визначаються її бажанням збагачувати та розширювати свій культурний кругозір, розвивати творчість та естетичний смак, спілкуватися та співпрацювати з іншими в культурному середовищі. Крім того, люди можуть відчувати потребу в розумінні та вивченні своєї культурної спадщини та історії, передавати їх майбутнім поколінням.

Культурні потреби варіюються в залежності від індивідуальних вподобань, очікувань, соціокультурного контексту та історичного періоду, проте вони завжди є важливим компонентом розвитку особистості та суспільства в цілому.

Формування культурних потреб особистості обумовлене різноманітними чинниками, серед яких можна виділити наступні:

- Соціальне середовище – культурні потреби в значній мірі визначаються культурними традиціями, цінностями та нормами, що існують у суспільстві. Вони можуть бути передані через сім'ю, школу, релігійні та соціальні установи.
- Освіта – рівень освіти впливає на розуміння та оцінку культурних цінностей. Людина, яка має вищу освіту, може бути більш зацікавлена в глибокому аналізі та розумінні культурних явищ.
- Психологічні індивідуальні особливості особистості, такі як інтелектуальні здібності, емоційна стабільність, потреба у нових враженнях, також впливають на формування культурних потреб.
- Медіа та інтернет – засоби масової інформації та інтернет впливають на формування культурних потреб, представляючи різноманітні культурні продукти та ідеї.
- Економічні умови – доступність до культурних заходів, інституцій та установ (бібліотек, дозвілєвих центрів, клубів, виставок, музеїв, театрів, концертів), а також можливість придбання книг, музичних

альбомів чи квітков на вистави, які мають вплив на формування культурних потреб.

Узагальнюючи, зауважимо, що культурні потреби особистості формуються під впливом соціальних, психологічних, економічних та культурних чинників, які взаємодіють між собою впродовж усього життя. В контексті викладеного, слушною є думка Т. Філіної про те, що важливе місце у формуванні та забезпеченні культурних потреб належить сім'ї, засобам масової інформації та соціокультурним інститутам «які виконують функції створення, збереження, популяризації та трансляції культурних продуктів. Вони покликані сприяти формуванню культури суспільства в цілому та культурних потреб людини зокрема» [52, С. 231].

Трансформаційні процеси ХХІ століття позначилися на усіх сферах життєдіяльності країни. Наразі, культурні потреби як особистості, так і окремих соціальних груп зазнають динамічних змін. Вагомий вплив на цей процес здійснює інтелектуальний розвиток суспільства, впровадження інновацій та технологій в сучасні суспільно-комунікативні та мистецькі практики. Прикметною рисою культурних потреб є орієнтація на пізнання, естетичний розвиток, творчу діяльність. Система отримання знань, потреба в саморозвитку, художній творчості та спілкуванні, доступ до каналів отримання інформації (читання, ЗМІ, інтернет) задовольняється засобами діяльності соціокультурних інститутів, передусім – бібліотек. Для всебічного задоволення культурних потреб громадян найкращим інструментом є наповнений ринок культурних продуктів [52, С. 231].

Результати досліджень свідчать, що важливим *інструментом* у формуванні культурних потреб особистості є *творча діяльність*. Вона стимулює розвиток фантазії, креативного мислення та естетичних смаків. Зауважимо, що формування культурних потреб здійснюється через творчу діяльність індивіда, яка передбачає:

Самовираження – саме творчість надає можливість людині виразити свої почуття, думки та ідеї через різноманітні форми мистецтва, такі як

живопис, література, музика, танець, Digital art – комп'ютерне або цифрове мистецтво, яке наразі набуває популярності тощо.

Творча діяльність безпосередньо пов'язана з *креативністю*. Якщо творчість – це процес створення нових ідей, концепцій або продуктів, то креативність – це здатність генерувати ці ідеї і привносити оригінальність у процес творення. Таким чином, творча діяльність зумовлює використання креативних процесів і методів для досягнення новаторських результатів.

Відкриття нового – експериментуючи зі своїми ідеями, формами їх втілення та матеріалами, людина розширює власні можливості та відкриває нові горизонти в мистецтві і культурі. Важливим є те, що людина не лише споживач культурного продукту чи витвору мистецтва, а й його активний творець.

Розвиток критичного мислення є важливою умовою творчої діяльності в процесі якої людина навчається аналізувати, оцінювати та критично оцінювати свої твори та твори інших людей. Це розвиває критичне мислення та естетичний смак особистості.

Взаємодія між суб'єктами творчої діяльності та їх спільна праця сприяє соціальній взаємодії, співпраці та взаєморозумінню.

Збагачення культурного досвіду є ключовим фактором для творчої діяльності індивіда. Вивчення та втілення ідей інших митців допомагає людині розширити свій культурний досвід та збагатити свій внутрішній світ. Чим більше людина вивчає, тим більше має матеріалу для натхнення і використання у власних творчих проєктах. Саме культурний досвід допомагає особистості розширити свій світогляд, зрозуміти різноманітність ідей та підходів, знайти нові шляхи та методи для вираження своєї унікальності через творчість. Збагачення культурного досвіду сприяє розвитку творчого потенціалу людини і підвищує якість її творчих проєктів.

Отже, творча діяльність відіграє важливу роль у формуванні культурних потреб особистості, сприяючи її розвитку, самовираженню та взаєморозумінню з іншими.

Тут варто наголосити, що держава має розробити низку заходів й спрямовувати зусилля на підтримку виробництва культурних продуктів і послуг та забезпечити вільний доступ до них широких верств населення. Таким чином, будуть задовольнятися культурні потреби громадян.

Соціокультурні інститути мають широкий інструментарій для вивчення культурних потреби населення, оперативного реагування на зміни та впливу на їх формування, що урізноманітнить дозвілєву практику [5].

1.2. Організація культурно-дозвілєвої діяльності та її вплив на формування особистості громадян.

В межах нашого дослідження вважаємо за доцільне охарактеризувати, сутність культурно-дозвілєвої діяльності. Аналіз довідникової літератури засвідчив, що в науковому дискурсі визначають поняття «дозвілля» як сукупність занять у вільний час, за допомогою яких задовольняються безпосередні фізичні, психічні і духовні потреби, в основному відновлювального характеру [11]. Обґрунтованим є твердження В. Бочелюка про те, що «Як частина вільного часу дозвілля залучає особистість своєю нерегламентованістю і добровільністю вибору його різних форм, демократичністю, емоційною забарвленістю, можливістю поєднати фізичну й інтелектуальну діяльність, творчу і споглядальну, виробничу й ігрову» [5].

Науковці І. Петрова, Н. Савченко та М. Дубінка акцентують увагу на тому, що відповідно до сучасної концепції, під дозвіллям розуміється діяльність – відпочинок, розваги, розвиток освіченості тощо, яка передбачає «добровільну участь у соціально-культурній творчості, будучи вільною від виконання своїх громадянських, професійних або сімейних обов'язків» [32; 43, С. 259].

Зарубіжні дослідники Д. Берд, С. Гордон, Б. Дрівер, Д. Келлі, Р. Краус, Д. Нейлінгер розглядають дозвілля як рекреаційно-розвивальну діяльність, застосовують поняття «дозвілєвий час» – «вільний час, що

використовується для відпочинку, розваг, безперервної самоосвіти і духовного наповнення особистості» [С. 259].

Ми трактуємо культурно-дозвілєву діяльність в межах зазначених дефініцій та зазначаємо, що вона має кілька визначальних характеристик. Передусім, відзначимо її творчий аспект, оскільки ця діяльність спрямована на відпочинок, розваги та самовираження. Вона часто пов'язана з використанням творчих здібностей і умінь, таких як малювання, музику, літературу тощо.

Важливою характеристикою культурно-дозвілєвої діяльності є її соціальне спрямування – оскільки відбувається у соціальному контексті, спільно з родиною, друзями або спільнотою, а також сприяє підтримці та розвитку соціальних зв'язків.

Визначальною рисою є її вплив на гармонійний розвиток особистості. Культурно-дозвілєва діяльність допомагає індивіду розширювати свої інтереси, збагачувати свій світогляд та вдосконалювати навички. Вона сприяє розвитку креативності, самовираження та самореалізації.

Відпочинок і відновлення – ще одне прикметне завдання культурно-дозвілєвої діяльності, яке також відіграє важливу роль у відновленні енергії людини. Допомагає зняти стрес, розслабитися і зарядитися позитивними емоціями. Загалом, культурно-дозвілєва діяльність включає в себе широкий спектр занять, спрямованих на задоволення інтересів та потреб особистості у вільний час.

Культурно-дозвілєва діяльність виконує певні *функції*, які визначають її змістове навантаження та їх суспільне призначення. Серед них:

- Функція соціалізації сприяє формуванню і розвитку особистості через взаємодію з культурою, традиціями, та цінностями суспільства.
- Освітньо-виховна функція допомагає у засвоєнні нових знань, наукових положень та поглядів щодо розвитку суспільного буття, оточуючого світу, є базою формування критичного мислення, розширення знань та практичних вмінь, а також сприяє розвитку

культурного капіталу. Культурні заходи і програми можуть передавати моральні цінності, формувати в людини риси громадянина і патріота, виховувати повагу до історії свого народу та його культури, етичне ставлення до інших людей та навколишнього середовища.

- Комунікативна функція полягає у сприянні взаєморозумінню та взаємодії між людьми через різноманітні культурні та дозвіллеві заходи. Ця функція сприяє розвитку толерантності, культурного обміну, формуванню гармонійних міжкультурних відносин. Вона сприяє обміну інформацією та ідеями, підвищує соціальну активність та сприяє формуванню спільності.
- Естетична функція забезпечує розуміння прекрасного через залучення до мистецтва та творчої активності, формує емоційну сферу, спонукає до самовиявлення, розвитку і реалізації власних талантів та здібностей.
- Функція творчої реалізації є однією з базових, оскільки сприяє розвитку особистості, що орієнтується на створення культурного продукту, сприяє розвитку творчих здібностей людини, її самовиявленню та реалізації творчих потенцій. Функція орієнтована на розширення світогляду, культурний розвиток особистості та суспільства, збагачення культурної спадщини через створення нових творів мистецтва і творчих робіт – літературних і художніх творів, музики, кіно тощо.
- Розваги і відпочинок як функція культурно-дозвіллевої діяльності надає можливість відпочити від рутини, розважитися, знайти розваги для себе і своєї сім'ї.
- З нею тісно пов'язана функція рекреації, що передбачає формування засад здорового способу життя. Культурно-дозвіллева діяльність може включати спорт, танці, мистецтво, які сприяють фізичному і психічному здоров'ю, а також розвитку творчих здібностей.

- Економічна функція – культурно-дозвіллева діяльність може створювати нові робочі місця, сприяти розвитку туризму та інших галузей економіки, залучати інвестиції тощо.

Ці функції взаємодіють між собою і сприяють сталому розвитку суспільства через задоволення різноманітних потреб людей.

Культурно-дозвіллева діяльність, яка включає в себе участь у культурних заходах, відвідування музеїв, театрів, кіно, читання книг, слухання музики, різні види і форми творчої діяльності (гурткова робота, аматорство, клуби за інтересами тощо), має значний вплив на формування особистості та її культурних потреб. Вона надає можливість людям відчувати себе частиною культурного середовища, розширити свої інтереси та знання, розвивати креативність і емоційний інтелект, а також спілкуватися та взаємодіяти з іншими.

Узагальнюючи теоретичні напрацювання дослідників та практичний досвід роботи в галузі, відмітимо, що вплив культурно-дозвіллевої діяльності на особистості здійснюється через:

Стимулювання інтересу громадян до певних аспектів культури, яке формується за умови їх активної участі у культурно-дозвіллевих заходах. Наприклад, відвідування музеїв може спонукати до більш глибокого вивчення історії та мистецтва, а краєзнавча робота спонукає до дослідження і просування культурних надбань і традицій певного регіону. Це відкриває громадянам нові можливості для саморозвитку, набуття знань, що відповідають сфері їх інтересів.

Розширення горизонтів особистості. Саме культурно-дозвіллева діяльність, завдяки арсеналу форм і методів роботи з різними верствами населення, допомагає розширити їх світобачення, поглибити розуміння різноманітних соціальних і культурних процесів, долучитися до змін навколишнього світу. Це сприяє соціальній активності громадян, розвитку толерантності та культурного розмаїття.

Вплив на світогляд. Культурно-дозвіллева практика передбачає долучення та широку взаємодію людини з культурними цінностями та ідеями, розширює її світогляд, допомагає формувати більш глибоке розуміння світу та свого місця в ньому.

Сприяння розвитку особистості. Це відбувається через участь у культурних та освітніх заходах, залучення до реалізації культурно-мистецьких та просвітницьких проєктів, і відповідно впливає на розвиток творчих здібностей людини, її емоційного інтелекту, а також сприяє самореалізації.

Виховання цінностей засобами культурно-дозвіллевої діяльності передбачає формування системи загальнолюдських та особистих цінностей, переконань і пріоритетів, як життєвих орієнтирів людини – таких як повага до країни, її історії та традицій, апреціація мистецтва та культурної спадщини, гуманістичне ставлення до людей, наслідування родинних традицій тощо.

Творче самовираження, яке є результатом творчої діяльності, обраної на основі власних бажань індивіда. Надає людям можливість виразити свою індивідуальність, думки та емоції через мистецтво та інші форми виразності, презентувати результати власної творчості широкому загалу та отримати відгуки та визнання.

Формування навичок, яке відбувається в процесі взаємодії з різноманітними культурними формами та видами активності і передбачає набуття творчих, аналітичних та комунікативних вмінь.

Соціальну взаємодію. Участь у культурних заходах передбачає різні напрями соціальної співпраці, налагодження творчого спілкування, що сприяє формуванню комунікативних навичок, створює і зміцнює соціальні зв'язки, почуття належності до певної спільності чи громади.

Культурно-дозвіллева діяльність є важливою у формуванні особистості, допомагає розвиватися, виражати себе, взаємодіяти з оточуючим світом.

Висновки до розділу 1

Теоретичні та практичні питання діяльності центрів культури і дозволя у забезпеченні культурних потреб громадян знайшли відображення в роботах вітчизняних та зарубіжних дослідників В. Бочелюк, О. Копієвської, С. Панасюк, І. Петрової, С. Петрової, Т. Філіної та ін.

Вивчення та представлення досвіду в цій сфері допомагають оптимізувати діяльність усіх суб'єктів культурно-дозвілєвої галузі та адаптувати до змін і потреб суспільства відповідно до реалій сьогодення.

Базовими функціями культурно-дозвілєвої діяльності є освітньо-виховна, соціалізацій, комунікативна, естетична, творчої реалізації, відпочинку і рекреації, економічна тощо.

Культурно-дозвілєва діяльність має значний арсенал форм і методів роботи з різними цільовими аудиторіями, що забезпечує її ефективність.

Її вплив на формування гармонійно розвинутої людини та її культурних потреб очевидні: стимулює інтерес до культурного життя, самовиявлення та творчої реалізації; розширює горизонти світосприйняття, виховує систему цінностей; сприяє розвитку інтелекту, навичок комунікацій, соціальної та творчої взаємодії та взаєморозумінню.

РОЗДІЛ 2. ЦЕНТРИ КУЛЬТУРИ ТА ДОЗВІЛЛЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЗМІН ТА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

2.1. Центри культури та дозвілля як суб'єкти соціокультурної діяльності: місія, функції, завдання.

На межі ХХ – ХХІ ст.ст. центри культури та дозвілля зазнали організаційних та функціональних трансформацій, викликаних реаліями часу – економічними та соціальними зрушеннями, засадами формування державної культурної політики, орієнтованої на задоволення культурних запитів різних верств населення, а також суспільними та культурними потребами громад. Як суб'єкти соціокультурної сфери, дозвіллеві центри позиціонують себе як осередки культурного розвитку громадян та реалізації їх творчих ініціатив, створюють позитивне дозвіллезе та комунікаційне середовище, що сприяє саморозвитку особистості.

У роботі керуються нормативними документами, які регламентують діяльність, відповідно до чинного законодавства та основних засад державної політики у сфері культури і мистецтва. Це: Конституція України, Закони України «Про культуру» (2010 р.), «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (1995 р.), Постанови та Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися державними і комунальними закладами культури» (2027 р.), «Стратегія розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року» (2016 р.) та ін. [40; 41; 42; 48].

Відповідно до вітчизняного законодавства, центри культури і дозвілля, як клубні заклади, можуть створюватися: центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, творчими спілками, іншими об'єднаннями громадян, а також юридичними і фізичними особами [42]. Функціонують за адміністративно-територіальним принципом і мають спеціальний або комплексний характер діяльності (сільські, міські, комунальні, районні, обласні, всеукраїнські) [49].

Діють у відповідності до установчих документів (Положення, Статут), які затверджуються зборами трудового колективу центру та засновником. До установчих документів вносяться організаційні, правові, мистецько-творчі, виробничі, господарські та ін. напрями діяльності центрів культури і дозвілля; визначаються керівні органи (управління, повноваження, менеджмент), джерела фінансування, штат та кваліфікаційні вимоги до працівників; а також мета, цілі, функції та пріоритети діяльності закладу; порядок планування та звітності [49].

Згідно Закону України «Про культуру», центри культури і дозвілля відносяться до базової мережі закладів культури, а їх діяльність орієнтована на дотримання прав громадян у сфері культури, розвиток творчої особистості, її самореалізації, а також надання культурних послуг – «дій фізичних та/або юридичних осіб, які провадять культурну діяльність, спрямованих на задоволення культурних, інтелектуальних потреб людини, забезпечення творчого, духовного розвитку особистості, що мають визначену вартість та споживаються в процесі надання (виконання) цих дій [42, ст. 1].

Вчена О. Копієвська зазначає, що на функціонування клубних установ впливають трансформаційні зміни, які передбачають новий вектор культурного розвитку, а також процеси децентралізації як нової системи управління, що передбачає заснування об'єднаних територіальних громад, посилює місцеве самоврядування, покликана забезпечити стабільний економічний та соціокультурний розвиток регіонів [13].

Реформування впливає на культурні практики, спонукає суб'єктів галузі до змін. Клубні заклади та дозвіллеві центри активізують пошук і впровадження нових форм роботи задля забезпечення культурних потреб та надання визначеного законодавством базового набору культурних послуг, зміст і обсяги яких «обов'язково мають надаватися жителям територіальної громади для забезпечення доступу до читання та інформації, музейних предметів, кінофільмів, можливостей для творчого самовираження, мистецької освіти» [42, ст. 1].

Результатом трансформації є заснування центрів культури та дозвілля. Вітчизняні науковці розглядають центри культури та дозвілля за їх функціональним призначенням і визначають їх як «багатофункціональні будинки, призначені для проведення дозвілля всіх соціальних груп населення з надання їм різноманітних можливостей активної творчої участі без спеціальної підготовки і відбору» [1].

На сучасні клубно-дозвіллієві установи покладаються завдання соціально-культурної інтеграції людей та їх особистої самореалізації, які здійснюються засобами формування різноманіття зв'язків в процесі творчої взаємодії та спілкування, їх дозвіллевої орієнтації та мотивації відвідування культурних інституцій, задоволення культурних потреб з урахуванням індивідуальних та групових інтересів [5].

Наразі, розвиток соціально-громадської активності і творчого потенціалу особистості виходить на перший план. Культурні інституції планують свою роботу з метою не лише найповнішого задоволення культурних потреб, а й формування в людини прагнення інтелектуального розвитку, набуття нових знань, самовдосконалення, бажання якісних змін та трансформацій навколишнього світу. Центри культури та дозвілля реалізують цю місію засобами організації різноманітних форм змістовного дозвілля і відпочинку, створення умов для розвитку здібностей, набуття навичок мистецько-творчої діяльності, повного самовиявлення індивіда в сфері вільного часу.

Центри культури та дозвілля, як і інші культурні заклади – клубні установи, бібліотеки, культурно-розважальні комплекси, парки розваг тощо, мають величезний потенціал у забезпеченні культурних потреб суспільства. Їх вплив на формування соціокультурного середовища здійснюється шляхом забезпечення доступу населення до різноманітних установ сфери культури, можливості громадян користування інформаційними ресурсами, відвідувати та приймати участь у різноманітних івентах, відповідно до їх власних інтересів, культурних та інтелектуальних уподобань.

В контексті цього особливе значення надається розробленню креативних дозвіллевих програм, освітніх і мистецьких проєктів, експозицій та виставок, в створенні стимулюючого та відкритого середовища, де кожен може знайти щось для себе. Ефективній роботі сприяє активізація різних за віком, фахом і соціальним станом аудиторій, налагодження їх толерантної взаємодії та залучення до спільної творчої діяльності в межах реалізації поставлених завдань.

Зазвичай, організаційна структура сучасних центрів культури та дозвілля визначається завданнями, змістом, видами і формами діяльності. Важливими факторами, що впливають на успішність та ефективність роботи закладу є ресурсні можливості – творчі, фінансові, матеріально-технічні, кадрові, а також місцеві умови – економічний та культурно-освітній розвиток регіону, громадська активність, інфраструктура галузі, традиції тощо [49].

Як структурні підрозділи до центрів культури і мистецтв можуть входити: гуртки, творчі виконавські колективи, студії (вокальні, хореографічні, театральні), курси (комп'ютерної грамотності, іноземних мов, правової підтримки) та консультаційні пункти, любительські об'єднання та клуби за інтересами, інші ініціативні об'єднання. Тісно співпрацюють з бібліотеками та медіатеками, музеями, концертно-театральними установами.

Вивчення діяльності вітчизняних центрів культури та мистецтва дало можливість визначити та узагальнити їх основні функції та завдання. Пріоритетні напрями діяльності центрів визначаються *функціями*:

- культуротворча;
- виховна;
- просвітницька;
- естетична;
- дозвіллева;
- рекреаційна;
- інформаційно-методична та ін.

До основних *принципів* діяльності закладу відносяться:

- принцип гуманізму та людиноцентричності;
- добровільності участі та свобода творчості;
- рівності доступу до культурних послуг;
- підвищення культурного та інтелектуального рівня особистості, забезпечення гармонійного розвитку та естетичного виховання в сфері дозвіллевої діяльності;
- створення і збереження культурного простору як середовища спілкування, творчого розвитку і самовиявлення.

Здійснений нами в ході дослідження аналіз установчих документів вітчизняних центрів культури та дозвілля, надав можливість встановити, що їх головними завданнями є:

- створення умов для задоволення культурних потреб населення;
- підтримка осередків народних художніх промислів, сприяння збереженню нематеріальної культурної спадщини;
- розвиток аматорського мистецтва, самодіяльної народної творчості в усій різноманітності видів та жанрів;
- створення та організація діяльності творчих колективів, гуртків, студій, любительських об'єднань та клубів за інтересами ,інших клубних формувань;
- підтримка соціально-важливих, культурно-творчих, пізнавально-розважальних, художньо-естетичних ініціатив;
- впровадження нових форм і методів організації дозвілля відповідно до потреб населення;
- виконання соціально-творчих замовлень, участь у реалізації державних проєктів та програм розвитку галузі;
- залучення культурних інвестицій, коштів від надання платних послуг, широка співпраця з благодійниками та спонсорами;
- надання інформаційних та методичних послуг, консультаційної підтримки усім суб'єктам соціокультурної діяльності в питаннях

організації змістовного відпочинку, народної творчості, дозвілля та рекреації;

- організація міжнаціонального співробітництва у сфері культури.

В процесі організації діяльності, визначенні власної місії, короткострокових планів та стратегічних перспектив центри культури і дозвілля віддають перевагу тим чи іншим функціям і завданням. На цьому етапі важливими є врахування змісту та специфіки діяльності, регіональних особливостей, культурних потреб людей, комунікації та напрями співпраці з органами місцевого самоврядування, громадськими та фаховими організаціями, закладами культури, місцевими творчими елітами тощо.

2.2. Пріоритетні напрями діяльності задоволення потреб територіальної громади та підтримка культурно-творчих ініціатив.

Розвиток інформатизації суспільства, застосування інновацій в інформаційній, освітній сферах, впровадження нових форм і методів соціокультурної роботи, а також реалії війни вплинули на організаційні засади, зміст та пріоритети громадської та культурно-творчої діяльності в територіальних громадах.

Практики галузі відмічають, що наразі заклади культури перебрали на себе функції осередків громадської активності, культурного життя та творчої ініціативи місцевих громад. Особливо це проявляється в середовищі сільського населення, для якого культурні установи, попри труднощі пандемії та воєнного часу, створюють можливості для задоволення дозвіллевих, духовних, пізнавальних, дослідницьких, художньо-творчих, аматорських, фізичних та інших потреб. Активізація роботи в цих напрямках дає підстави стверджувати, що питання, пов'язані з організацією ефективної дозвіллевої діяльності в культурних установах територіальних громад є актуальними і соціально важливими, потребують корегування з урахуванням сучасних умов та суспільних пріоритетів, залучення кадрового ресурсу, налагодження широкої співпраці з усіма суб'єктами громади [8].

Трансформаційні процеси соціокультурної та дозвілєвої сфери чітко окреслили сучасні пріоритети та напрями діяльності установ. Проаналізуємо їх більш детально.

Національно-патріотичне виховання в центрах культури та дозвілля є важливою складовою та їх цілеспрямованою роботою, оскільки впливає на формування високої свідомості, цінностей громадян, любові до України, турботи про захист її національних інтересів. Заклади культури накопичили значний практичний досвід, який дозволяє реалізувати поставлені завдання засобами організації і проведення різних за тематикою, формами і методами творчих івентів: заняття з громадянського виховання, тематичні заходи (вечори, концерти, вшанування, зустрічі, акції) присвячені славним подіям історії та сьогодення країни, її визначним особистостям (громадським і політичним діячам, письменникам, митцям, героям-захисниками), патріотичні виставки, конкурси творчих робіт і флешмоби, волонтерська робота та благодійні акції на підтримку збройних сил України тощо. Проведення таких заходів не лише сприяє популяризації історії розвитку української держави, боротьби народу за її свободу та незалежність, а й максимально розкриває задатки та творчий потенціал учасників, збагачує їх знаннями, формує ерудицію.

Серед пріоритетних напрямів діяльності – заходи щодо *збереження і розвитку української культури*, презентація та просування її досягнень у вітчизняному та світовому соціокультурному середовищі. Діяльність закладів культури спрямована на те, аби долучити громадян до освоєння культурно-мистецьких надбань свого народу, поєднати їх інтелектуальну і творчу активність, створити умови для власного творчого саморозвитку в межах роботи гуртків, співтовариств та організації тематичних заходів. Також, важливою є краєзнавча робота, орієнтована на дослідження культурного спадку (традицій, звичаїв, ремесел, народного мистецтва) територіальних громад та його популяризація як феномену національної культури через участь у виставках, фольклорних святах, конкурсних змаганнях.

Організація культурно-дозвілєвої діяльності жителів територіальної громади – ще один напрям діяльності, якісне забезпечення якого серед головних завдань закладів культури. Дозвілля є невід’ємним елементом життя кожної людини, передбачає реалізацію її власних інтересів, безпосередньо пов’язане з саморозвитком, спілкуванням, відпочинком та відновленням фізичних сил і морального самопочуття. Організація дозвілля в закладах культури поєднує інтелектуальне і творче самовиявлення, передбачає виробничу та ігрову діяльність. Для його успішної реалізації необхідною умовою є створення естетичного простору, демократичного по своїй суті, який забезпечить комфортне спілкування, спонукатиме до самореалізації в процесі культурно-просвітницької чи аматорської діяльності, пробуджуватиме інтерес до життя громади, волонтерського руху тощо.

Особливою сферою інтересів соціокультурної діяльності установ галузі є *робота з дітьми і молоддю*, залучення їх до аматорства та художньо-творчої діяльності. Тут важливо розуміти, що дозвілля цих категорій має прикметні характеристики:

- ґрунтується на добровільній участі у виборі сфери діяльності, міри включення та інтересах особистості,
- має чітко виражену соціальну, психофізіологічну та емоційну спрямованість;
- сприяє інтелектуальному та гармонійному розвитку особистості, стимулює творчий потенціал та самовираження;
- виховує естетичні смаки, почуття колективу та відповідальності;
- формує різні навички – художньо-творчі, виконавські, лідерські, комунікаційні, інформаційної діяльності тощо.

Враховуючи зазначене, працівники дозвілєвої сфери пропонують нові креативні форми роботи з дітьми у сфері вільного часу, організують як змістовні так і розважальні заходи, активно залучають до участі в гуртковій роботі та самодіяльності, реалізації творчих та громадських проєктів, створення відеороликів, буктрейлерів, виставок тощо.

Сучасні заклади культури, а передусім бібліотеки, опікуються формуванням, зберіганням документально-інформаційних та інших культурних ресурсів, а також забезпечують оперативний і якісний доступ до власних фондів різних верств населення. Бібліотеки, як соціальні інститути стали платформами набуття нових знань та освіти, культурного розвитку, широких суспільних комунікацій, волонтерства [38, С. 59]. Вони перетворюють інформацію в дієвий потенціал країни, який забезпечує розвиток не лише окремої особистості, а й усього українського суспільства. Завдяки впровадженню нових технологій та інновацій, передусім в мультимедійному середовищі, бібліотечні установи здійснюють інформаційне обслуговування віддалених груп користувачів, створюють нові інформаційні продукти на різних носіях. Тобто реалізують власну місію збути інформаційним центром в надскладних умовах сьогодення.

Активізувалась робота з патріотичного виховання користувачів бібліотек. Це особливо проявилось в період війни росії проти України. Тематичні вечори та лекції на патріотичну тематику, зустрічі з героями-земляками, заходи з промоції читання, огляди патріотичної літератури, виставки-інсталяції, виставки-експозиції, майстер-класи з виготовлення патріотичної символіки, конкурси народознавчих робіт, туристичні івенти та квести, благодійні ярмарки – ось лише не великий перелік заходів, що забезпечують змістовне дозвілля в бібліотеках.

Варто відмітити волонтерську діяльність закладів культури, яка стала ще одним пріоритетом та засвідчила наявність значного потенціалу галузі. Прикладом успішної колаборації є створення в закладах культури спільно з громадськими і благодійними організаціями та державними інституціями освітніх центрів та навчальних курсів (комп'ютерних, правових, медичної допомоги, пошиття одягу тощо), а також плетіння сіток, виготовлення окопних свічок, приготування їжі для потреб фронту. Проводиться низка заходів, що мають на меті соціалізацію мешканців громади, переміщених осіб та постраждалих від військової агресії. З особливою увагою працівники

сфери культури ставляться до дітей, підлітків і людей з особливими потребами, для яких організують групові свята, благодійні акції, читання книжок і періодичних видань, екскурсії, адресне обслуговування та ін. Це дозволяє зазначеним категоріям інтегруватися в життя громади в сучасних умовах, набути нових фахових вмінь, налагодити комунікації.

Тож, можемо констатувати, що базовим принципом сучасної соціокультурної діяльності є людиноцентризм. Серед пріоритетів – різносторонні інтереси, розвиток і реалізація творчого потенціалу, формування навичок в галузі культури, дозвілля і аматорства різних соціальних та вікових верств населення громади [38, С. 61].

Практика дитячого та молодіжного дозвілля підтверджує, що ефективними та популярними формами культурно-дозвіллевої діяльності серед даної вікової аудиторії є групові та масові форми роботи.

Серед *групових форм* виділимо: гуртки та мистецькі студії (музичні, театральні, художні, хореографічні, циркові тощо); любительські об'єднання та клуби, які об'єднують учасників, відповідно до їх спільних інтересів – літератури і мистецтва, художньої або науково-технічної творчості, громадських ініціатив і лідерства, досліджень в галузі краєзнавства і фольклору, інформаційних та комп'ютерних технологій, колекціонування, туризму, спорту тощо [6, С. 4].

Серед *масових форм*, що підтвердили успішність: тематичні вечори (літературні, музичні, творчі портрети митців), освітні та просвітницькі івенти (лекції, тренінги, майстер-класи, дискусійні заходи, диспути, квести), масові та видовищні заходи (державні урочистості; святкові заходи до днів міста, молоді, календарних дат; розважальні програми; концерти та фестивально-конкурсні події; благодійні акції; виставки) тощо.

Успішній роботі по організації різноматичних івентів та забезпеченню змістовного дозвілля громадян сприяє практика впровадження інноваційних та креативних форм дозвіллевої діяльності, яку більш детально ми проаналізуємо у наступному підрозділі.

Акцентувавши увага на перспективних напрямках діяльності закладів культури, варто наголосити на чинниках, які позитивно впливають на цей процес. Передусім зазначимо, що практика соціокультурної діяльності свідчить, що робота закладів культури буде успішною, в разі її планування, виходячи з інтересів громадян. Тож, систематичний аналіз і вивчення культурних запитів різних груп населення є не лише обов'язковою умовою, а й базою для швидкого реагування на їх зміни, можливість прогнозувати та корегувати діяльність, обирати цікаві за тематикою і методикою проведення заходи, вибирати диференційовані форми організації змістовного дозвілля для конкретних аудиторій. Зауважимо, що диференціація різних категорій людей має здійснюватися за віковою, соціальною та професійною ознакою, враховувати рівень освіченості та культурного розвитку осіб, бюджети вільного часу та відношення до нього. На думку вчених, вагомими *чинниками впливу* на якість культурно-дозвіллевих послуг є:

- впровадження в закладі малих форм роботи;
- залучення до співпраці активних членів громади, представників фахового середовища, місцевих бізнесових та творчих еліт, органів місцевої влади;
- налагодження співпраці з іншими закладами культури регіону;
- PR-менеджмент закладу культури, формування його позитивного іміджу та авторитету в громаді;
- моніторинг якості культурних послуг, їх відповідність потребам;
- співпраця з благодійниками та меценатами;
- волонтерська діяльність тощо [46].

Підсумовуючи, зазначимо, що визначені нами аспекти доцільно враховувати в роботі сучасних установ культури. Також варто організовувати діяльність тами чином, аби запропонувати громадянам цікаві та найбільш ефективні дозвіллеві заходи й заняття, враховуючи добровільність вибору і можливість зміни різних видів діяльності, спираючись на їх потреби і очікування різних категорій людей [5].

2.3. Впровадження інноваційних форм дозвіллєвої діяльності.

Формування гармонійно розвиненої, творчої особистості, якій притаманні загальнолюдські та національні цінності, розуміння прекрасного і свого місця в сучасному світі відбувається під впливом комплексу взаємопов'язаних факторів – родина, освіта, соціальне середовище в якому формується і живе людина, засобів масової інформації та каналів комунікації. Важливими чинниками є громадська активність індивіда, залучення до творчої діяльності, саморозвитку та змістовного дозвілля в структурі вільного часу. Роль у цьому процесі закладів культури – клубів, центрів культури і дозвілля, бібліотек, інформаційних та мистецьких установ тощо, є визначальною.

В попередньому розділі ми зазначали, що дозвіллєва діяльність безпосередньо пов'язана з інтересами та уподобаннями особистості, рівнем її культури та мірою включення в творчу діяльність, соціальні комунікації, процеси відпочинку.

У роботі по організації дозвілля заклади культури орієнтуються на різні вікові групи, активно залучають їх до співпраці. Пріоритетом у роботі з молоддю та підлітками є такі форми активності і тематика заходів, які передбачають набуття учасниками нових знань, виховання чеснот, розкриття духовного потенціалу, саморозвиток, і реалізацію здібностей. Змістове дозвілля в молодіжному середовищі орієнтоване на підтримку талантів, творчих ініціатив, популяризацію здорового способу життя, профілактику правопорушень, профорієнтаційну роботу. Діти та молодші школярі залучаються до ігрових програм, аматорства, екскурсійної роботи, набуття навичок творчої діяльності.

Свої особливості має робота з віковою групою, що представляє людей старшого покоління, для яких важливими маркерами участі в культурних заходах є психологічний комфорт, комунікації та спільна творчість з однодумцями, відчуття підтримки, поваги та власної гідності. Для них проводять тематичні мистецькі вечори, ретро-вечірки, спільні читання,

перегляди та обговорення книг та фільмів. Люди поважного віку виявляють активність, долучившись до аматорських колективів (фольклорних, хорових, театральних), клубів спілкування і творчості, а в умовах війни – до волонтерського руху [12].

Для задоволення культурних потреб різних категорій людей існує значний арсенал традиційних форм і методів дозвілля. Головна умова при виборі форми – відповідність тематиці, ідеї та змісту заходів. Розподіл та способи організації аудиторії визначають відповідні форми – індивідуальні, групові та масові. До традиційних форм, ефективність застосування яких перевірені практикою соціокультурної діяльності, відносяться:

- індивідуальні – бесіди, адресне обслуговування, консультації;
- групові – тематичні вечори (вечір-зустріч, портрет, відпочинку), дискотеки, ігрові програми (конкурсно-ігрові, театральні-ігрові, сюжетно-ігрові – за сюжетом телевізійних ігор, кінофільмів чи класичних літературних творів), інформаційно-просвітницькі заходи різного тематичного спрямування, лекції, тематичні програми (мистецького, екологічного, профілактичного спрямування), майстер-класи, тренінги, круглі столи, а також гуртки, аматорські студії, об'єднання за інтересами;
- масові – свята та концерти, фестивальні форуми, конкурсні змагання, бали, виставки та ярмарки (мистецькі, благодійні), паради-огляди, акції та мітинги [49, С. 16-17].

Традиційні форми є основою для розвитку новацій. Разом з цим, дослідження засвідчило, що вітчизняні заклади культури активно впроваджують інноваційні та креативні форми культурно-дозвілєвої діяльності, створюють сучасні центри культурних послуг на базі вже функціонуючих установ. Це дає можливість розширити спектр послуг та якнайповніше задовольняти потреби й очікування людей у сфері дозвілля.

Маємо наголосити, що інтереси і культурні потреби аудиторій закладів культури, особливо молодіжні, постійно змінюються, потребують нових і

цікавих ідей проведення дозвілля. Орієнтуючись на задоволення означених запитів, заклади культури впроваджують принципово нові форми роботи, які вирізняються нестандартною темою та підбором креативних методів реалізації, яскравою емоційністю та естетичним забарвленням, насиченістю та належним художнім рівнем організації дозвіллевого процесу [6, С. 4]. Серед найбільш вживаних і популярних:

- *Квести* – це інтелектуальні або спортивні змагання, основою яких є послідовне виконання заздалегідь підготовлених завдань різними командами учасників або окремими гравцями (так званий пошук пригод). Їх тематика та етапність підготовки і проведення різноманітні – історія, краєзнавство, визначні особистості та їх творчість, вуличне мистецтво тощо.
- *Вебінар* – це спосіб організації зустрічей на платформі онлайн, формат проведення семінарів, тренінгів та інших заходів освітнього характеру за допомогою Інтернету.
- *Воркшопи* – колективний навчальний захід (майстер-клас, семінар, конференція, курси тощо), який проводиться тренінговою компанією або освітнім центром під час якого учасники отримують нові знання і практичні навички в певній сфері діяльності. Характеризуються груповою активністю та спільною взаємодією, інтенсивними методами подання та засвоєння навчального матеріалу, розкривають потенціал учасників.
- *Диско-лекція* – сучасна дозвіллева та просвітницька форма роботи, передбачає усну розповідь на обрану тему, яка ілюструється відеорядом (показ слайдів, фрагментів відеофільмів) і супроводжується підбраною музикою; передбачає обговорення учасниками заходу отриманої інформації, є зручною формою популяризації книг.
- *Тім-білдинг* – це рольова гра спрямована на згуртування колективу. Наразі, це популярна форма корпоративного дозвілля, яка формує

команду однодумців, зі спільними цінностями, соціальними, моральними і фаховими орієнтирами.

- *Флешмоби* – заздалегідь спрямовані акції, зазвичай організовані через соціальні мережі, мають значну кількість учасників, які виконують певні дії (рухи, пісні, гра на інструментах, декламація та ін.) та швидко розходяться. Мета – привернути увагу, справити враження на оточуючих, розважитися, отримати емоції, самовиявитися.
- *Батли* – це вид конкурсних змагань, поєдинок між групами або окремими учасниками з елементами експромтної боротьби, демонстрації знань, інтелектуального рівня, вміння вести діалог та виголошувати та відстоювати власну думку.
- *Майстерня радості* – практичне заняття, де учасники займаються обраним видом творчості (малюванням, співом, хореографією, грою на музичних інструментах, театральним виконавством) та набувають навичок художньо-творчої роботи та самореалізації.
- *Бенефіс* – святковий захід, який влаштовується на честь конкретного учасника (митця – композитора, співака, актора, письменника, творчого колективу чи родини), чи презентує книги, твори мистецтва.
- *Мистецький дебют* – представлення аудиторії митців-початківців, презентація їх творів. Проходить під гаслом «Мій перший вірш», «Моя перша пісня», «Моя перша картина», «Моя перша саморобка».
- *Ярмарок творчих ідей* – творча акція, яка має на меті виявлення цікавих ідей та культурно-мистецьких проєктів, залучення до творчої діяльності якомога більшої кількості учасників, здатна внести в культурне життя громади та закладу культури креативність.
- *Аукціон знань* – мистецький івент, різновид вікторини та інтелектуальної гри та змагання; замість лотів «продається» питання з різних паростей знань, а «покупка» відбувається шляхом надання правильних відповідей. Захід розширює кругозір учасників, сприяє інтелектуальному розвитку, є формою змістовного дозвілля.

- *Опен-ейри* – заходи, які проводяться просто неба – різножанрові та різнотематичні фестивалі, конкурси, виставки сучасного мистецтва, арт-простори, спільні читання, фольклорні свята та ін. Локаціями обирають площі, парки та сквери, території що мають статус історичних та культурних заповідників, індустріальні майданчики.
- *Інформ-шоу* – видовищна програма (вистава, дійство, заходи), яка створюються в розважальній формі з метою дати інформацію та привернути увагу відвідувачів до певного івенту; має музичний супровід та ілюстративний матеріал.
- *Буккросинги* – безкоштовний обмін книгами між людьми; популяризує читання як культурний феномен та процес отримання знань, естетичного і емоційного розвитку, організації змістовного дозвілля.
- *Бібліотерапія* – заходи з прослуховування музики, які проводять за участю психолога, вихователя чи працівника бібліотеки з метою відпочинку, психологічного розвантаження, відновлення фізичних і моральних сил користувачів.
- *Бібліотечний квілт* – упорядкований стенд, що покликаний надати оперативну інформацію та привернути увагу відвідувачів бібліотеки до актуальних тем суспільного та культурного буття: правове інформування, історичні події, краєзнавство, життя громади, соціально значимі аспекти (профілактика правопорушень, запобігання булінгу, боротьба зі СНІДОМ) та ін. Працівники бібліотек проводять опитування серед користувачів, стікери з їх відповідями та інформація, утворюють візерунок клаптикового полотна на інформаційному стенді [11; 12].

Наразі, традиційні форми дозвілля набувають нових нестандартних підходів до їх організації. Яскравим прикладом є застосування інновацій у роботі фольклорних колективів. Аматори-фольклористи є не лише виконавцями, а й активними дослідниками мистецьких надбань і традицій регіону. В процесі розвитку фольклорного жанру вони популяризують

місцеві елементи національної культурної спадщини. Застосування нестандартних інтерактивних методів презентації концертних програм дає можливість представити їх як обрядові дійства, народні календарні свята, традиції свого краю, активно залучати публіку до участі під час театралізованих вистав. Сьогодні автентичні колективи усе частіше практикують участь в справжніх сімейних урочистостях – весіллях, уродинах, а також святкових заходах громади – різдвяних святкувань, Івана Купала, днів селища тощо [12].

Наголосимо, що впровадження в культурно-дозвіллеву практику сучасних форм і креативних методів роботи не лише підтримує мотивацію та ініціативність постійних відвідувачів, а й спонукає нових учасників до участі в спільній діяльності.

Для покращення якості культурного обслуговування населення заклади культури здійснюють моніторинг результатів власної діяльності, оцінюють власні можливості, успіхи та проблеми. Критеріями таких оцінок є:

- відповідність соціокультурної та дозвіллевої діяльності запитам та очікуванням різних категорій громадян;
- актуальність тематики та змісту заходів, їх зв'язок з культурним життям та традиціями громади, регіону;
- статистичні показники залучення до реалізації заходах (кількість учасників, глядачів, вік, соціальний статус, фахова приналежність);
- поінформованість громади та рекламна підтримка заходу;
- належний рівень заходів;
- сучасність методів та форм культурно-дозвіллевої роботи;
- авторитет закладу та позитивний суспільний резонанс.

Осередками ефективної роботи з молоддю стали *Молодіжні простори* (МП), активне функціонування яких спостерігаємо на теренах України. Заснування таких просторів засвідчило їх ефективну та якісну діяльність в царині дозвілля, змістовного відпочинку, всебічного індивідуального розвитку молоді, як майбутнього нашої держави. Їх основні завдання –

сприяння соціалізації відвідувачів, розвиток інтелекту, здібностей і творчої ініціативи, набуття навичок спілкування в середовищі однолітків, формування лідерських якостей і громадянської позиції. Через залучення молодих людей до соціокультурної роботи здійснюється пропаганда здорового способу життя, промоція читання і самоосвіти, профорієнтаційні заходи, формуються активна життєва позиція, сімейні і моральні цінності на основі національних традицій, повага до праці і людини.

Наразі в Україні успішно працює мережа таких Молодіжних центрів в ряді обласних міст та невеликих селищ, які перейняли досвід такої роботи [6, С. 12-13]. Формати їх діяльності характеризуються інноваційними підходами до організації дозвілля молоді, відповідають змісту, обраним напрямам роботи, кадровому і технічному потенціалу, фінансовим спроможностям. Це простори для самоосвіти і дозвілля, об'єднання громадянської активності, лідерства та волонтерства, фестивальних та виставкових форумів, патріотичних таборів (пластуни), різноманітних тренінгів і курсів (правових, комп'ютерних, іноземних мов), бібліоквестів, видання часописів тощо. Цікавим та перспективним напрямом їх діяльності є міжнародне співробітництво, яке дає можливість вивчити та запровадити в Україні досвід роботи подібних центрів в інших країнах, сприяє культурній інтеграції молоді та країни в світовий культурно-освітній простір [6, С. 14].

Викладене дає нам підстави стверджувати, що розпочаті в перші десятиліття ХХІ ст. процеси трансформації вітчизняних закладів культури у багатофункціональні хаби є актуальним завданням та перспективою розвитку в мирному майбутньому. На наше переконання, це має бути культурно-освітньо-розважальний центр, який об'єднає структурні підрозділи та виконуватиме функції інформаційно-просвітницького центру, комп'ютерного клубу, громадського простору для спілкування і творчості, майданчиком проведення дозвіллевих, розважальних заходів, організації відпочинку та аматорської діяльності. Такі *культурні хаби*, за умови відповідної матеріально-технічної бази, кваліфікованого кадрового і творчого

потенціалу, будуть спроможні охопити і реалізовувати усі напрями і види соціально-культурної діяльності, оперативно і якісно забезпечувати культурні потреби громадян, долучати до інформаційних і культурних ресурсів, сприяти розвитку їх талантів і освіченості [12, С. 14].

В ході дослідження ми виявили *низку проблем*, які негативно позначились на діяльності сучасних закладів культури. Передусім це карантинні обмеження та війна росії проти нашої держави, які призупинили низку попередньо запланованих проєктів, матеріально-технічних оновлень, обмежили тематику і кількість заходів, або ж перевели їх в площину онлайн, спричинили нестачу кадрів та фінансування.

Сьогодні спостерігаємо недостатнє впровадження інформаційно-комукаційних технологій, як в роботу закладів культури, так і повсякденне життя об'єднаної територіальної громади.

Через брак коштів не поповнювалися фонди бібліотек, частково або ж зовсім не була здійснена передплата на періодичні видання.

Проведені вивчення свідчать, що через важкий моральний стан та епідемії захворювань переважна кількість громадян не мають бажання відвідувати або брати участь у масових дозвілєвих заходах і розвагах. Молодь та діти виїхали на час воєнних дій в інші регіони чи країни, що позначилось на статистиці відвідування бібліотек, клубних закладів, центрів культури і дозвілля тощо.

Залучення потенціалу та організаційні заходи щодо подолання зазначених недоліків та проблем сприятиме їх вирішенню, відновленню та подальшій розбудові соціокультурної галузі.

Висновки до розділу 2

Діяльність Центрів культури і дозвілля є важливим складником в системі забезпечення культурних потреб громадян.

Функціонування здійснюється у відповідності до чинного законодавства, з урахуванням особливостей та культурних потреб конкретного регіону.

Трансформації галузі та процеси децентралізації спонукають культурні заклади до пошуку нових форм роботи, які орієнтовані на виконання завдань гармонійного розвитку різних груп населення, підтримки творчої активності, реалізації соціально-важливих та художньо-естетичних ініціатив, створення умов для організації дозвілля, відповідно до очікувань та потреб громадян.

Серед пріоритетних напрямів діяльності закладів культури – національно-патріотичне виховання, активність щодо збереження і популяризації національної культури, організація культурно-дозвіллевих та розважальних заходів жителів територіальної громади, формування документально-інформаційних та інших культурних ресурсів та забезпечення доступу до них широких верств населення.

В арсеналі культурно-дозвіллевої практики різні за тематикою, змістом і формами заходи – тематичні і творчі вечори, урочистості до державних і календарних свят, концерти, фестивально-конкурсні змагання, громадські та мистецькі акції, дозвіллеві та ігрові програми, ярмарки, виставки, благодійні події тощо.

Дослідження засвідчило, що вітчизняні заклади культури активно впроваджують інноваційні та креативні форми культурно-дозвіллевої діяльності (флешмоби, квести, літературні аукціони, буктрейлери, віртуальні події – виставки, екскурсії, воркшопи та ін.), а також створюють сучасні центри культурних послуг на базі вже функціонуючих установ – клуби молодого лідерства, молодіжні простори – хаби.

РОЗДІЛ 3. КУЛЬТУРОТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ КЗ «ЦЕНТР КУЛЬТУРИ ТА ДОЗВІЛЛЯ ТУРБІВСЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ РАДИ» ЯК СУБ'ЄКТА КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОГО ЖИТТЯ ГРОМАДИ ТА РЕГІОНУ

Реформування та подальший розвиток територіальних громад визначив зміни в соціокультурному житті та організації діяльності закладів культури. Передача повноважень, фінансових та кадрових питань на місця спонукали до пошуку нових форм функціонування закладів культури, розробки регіональних програм розвитку соціокультурної сфери, які б відповідали нагальним потребам сьогодення та визначали подальші перспективи, шляхи та ресурси для їх реалізації.

Комунальний Заклад «Центр культури та дозвілля Турбівської селищної ради Вінницького району Вінницької області» (ЦКД), як головна установа створений та здійснює діяльність, позиціонуючи себе активним суб'єктом культурно-мистецького життя громади та регіону. Керується чинними нормативно-правовими документами України, що регламентують діяльність дозвілльового центру, як закладу культури [40; 41; 42; 48].

Структура і чисельність Центру та його філій затверджені рішенням 9 сесії Турбівської селищної ради в березні 2021 р. (№ 8/9-209) з урахуванням реалій соціокультурного розвитку територіальної громади, фінансових, матеріально-технічних ресурсів, кадрового потенціалу, а також культурних потреб населення.

До Турбівського Центру культури і дозвілля на засадах структурних підрозділів входять: Костянтинівська, Сиваковецька, Брицька, Приборівська, Козинецька, Вахнівська, Білянська, Новоприлуцька і Староприлуцька філії (це бібліотеки, до штату яких введено посади художнього керівника). До штату головної установи входять: директор, два художніх керівники, завідувачі дитячою та дорослою бібліотеками, бібліотекар. У штаті філій – завідувачі, бібліотекарі, художні керівники та технічні працівники. Усього –

22 штатні одиниці. Кадровий склад забезпечує інформаційні і культурні потреби населення територіальної громади, діє відповідно до кваліфікаційних вимог фахівців галузі та затверджених посадових обов'язків.

Центр працює за комплексним річним планом, який визначає основні напрями та форми соціокультурної діяльності, погоджує документи з селищною радою як засновником установи [61].

Діяльність Турбівського Центру культури і дозвілля здійснюється на підставі затвердженого Положення, в якому визначені: його *місія* – бути дзеркалом і пам'яттю народу, держави, центрами їхньої духовності; головна *мета* – формування свідомого громадянина і патріота України, з активною громадянською позицією, високими моральними якостями та культурно-духовними запитами; а також пріоритетні *напрями діяльності*:

- сприяння національно-патріотичному, моральному, естетичному вихованню громадян, підвищення їх духовного, культурного, загальноосвітнього і професійного рівня;
- розповсюдження досягнень культури і науки, передового досвіду;
- культурно-масова та навчально-виховна робота серед відвідувачів;
- організація різноматичних культурно-дозвіллевих, інформаційно-просвітницьких та мистецьких заходів: різноматичних івентів, концертів, конкурсно-фестивальних змагань, виставок (книжкових, творчих робіт тощо), акцій (мистецьких, громадських), дозвіллевих програм, освітніх заходів тощо, а також студій, об'єднань та клубів за інтересами, освітніх курсів та ін.;
- надання населенню вільного доступу до інформаційних ресурсів бібліотек (фондів, друкованих і електронних видань, періодики);
- промоція книги і читання як змістовного дозвілля;
- ефективне бібліотечне обслуговування користувачів, удосконалення довідкового апарату згідно сучасних вимог;

- розширення простору обслуговування бібліотек віртуальними засобами;
- залучення громадян до творчої діяльності та аматорства, створення сприятливих умов для розвитку особистості та самореалізації;
- забезпечення участі творчих колективів центру в фестивалях та конкурсних змаганнях різного статусу та формату – міжнародних, всеукраїнських, регіональних, міських, а також організація і проведення подібних івентів на базі ЦКД;
- соціальне партнерство ЦКД у формуванні культурних послуг для людей з обмеженими фізичними можливостями;
- організація діяльності як ресурсного центру з таких напрямів: краєзнавство, екологічне виховання громадськості;
- налагодження міжкультурних комунікацій;
- проведення систематичного аналізу/вивчення стану культурно-дозвілльєвого процесу та інформаційного забезпечення населення територіальної громади з метою його удосконалення;
- проведення нарад, методичних семінарів, тренінгів та інших заходів, що належать до компетенції ЦКД з метою підвищення фахової компетентності працівників та покращення якості культурних послуг [61].

Дослідження основних напрямів діяльності та здобутків КЗ «Центру культури та дозвілля Турбівської селищної ради» показало, що попри складні умови сьогодення, спричинені війною, карантинними обмеженнями та недостатнім фінансуванням, колектив установи мобілізував організаційні та творчі ресурси задля реалізації намічених планів і завдань.

Важливим напрямом діяльності ЦКД є *національно-патріотичне виховання*. Як головною установою, так і філіями планується та реалізовано низку заходів цього напрямку. Змістовне наповнення, актуальна тематика та формати івентів спонукали долучилися до них працівників закладів

культури, освітян, представників органів місцевого самоврядування, громадськості, мешканців територіальної громади. Прикметно, що чисельною активною аудиторією були школярі та молодь.

Серед успішно проведених за останній рік івентів варто відмітити такі: Мистецький захід «Ти в наших серцях Україно» до Дня Незалежності України (серпень 2023 р.), який поєднав тематичний концерт та благодійний ярмарок, зібрані кошти від якого пішли на підтримку ЗСУ. До заходу, що пройшов просто неба, активно долучилися жителі громади, які мали нагоду оцінити творчість аматорських виконавських колективів, відвідати ярмарок творчих виробів і солодощів, сфотографуватися на оформлених локаціях.

Ще одна благодійна волонтерська акція «Україна починається з тебе», яка також успішно пройшла у серпні, гідно представила мистецький потенціал самодіяльних колективів і окремих виконавців [Додаток 4].

Патріотичному та громадянському вихованню сприяють урочистості, тематика яких пов'язана з історією нашого народу, боротьбою за незалежність та державотворення України. Турбівський центр культури і дозвілля спільно з ліцеєм № 2, дорослою та дитячою бібліотеками організували та провели свято – День Українського Козацтва, День Захисників і Захисниць та Покрову пресвятої Богородиці (жовтень 2023 р.). Цікава концертна програма за участі талановитих вихованців, ярмаркова робота та теплий прийом мешканців громади створили незабутню емоційну атмосферу, забезпечили збір благодійної допомоги нашим воїнам.

Комплекс заходів до Дня Соборності України відбувся в головній установі та в усіх філіях Турбівського ЦКД під гаслом «Соборна. Вільна. Неподільна! Моя Україна». Урочистості включали різні тематичні концертні програми, патріотичні години, зустрічі з героями-земляками, книжкові виставки, бібліотечні флешмоби, конкурси дитячої творчості тощо.

Традиційними стали акції на вшанування героїв Крут, Революції гідності та Небесної сотні; заходи, присвячені трагічним подіям – дні пам'яті жертв голодоморів в Україні та Голокосту «Запали свічку пам'яті», «Де б ти

не був – вшануй», «Голокост – біль втрачених поколінь»; акції та мітинги до Дня пам'яті та примирення, Дня чорнобильської трагедії «Чорнобиль... Трагедія... Пам'ять...» та ін.

В складний час російсько-української війни Турбівський ЦКД позиціонує себе як соціально орієнтована установа, функціонує в руслі загальнонаціональних тенденцій, використовує досвід та увесь свій потенціал, аби наблизити Перемогу. В умовах воєнного стану патріотичне виховання репрезентоване низкою проведених заходів місяця яких вшанувати пам'ять наших воїнів-захисників. В 2023 р. в Козинцях та Костянтинові відбулися мітинги з нагоди відкриття меморіальних дошок пам'яті односельчан Сергія Гаврищука, Максима Дзіся, Миколи Чернеця та Валентина Марчука, які загинули захищаючи Батьківщину. Жителі громади приходять схилити голови в хвилині мовчання до Меморіалу пам'яті загиблих героїв в Турбові, який став місцем проведення урочистостей – громадській акцій, патріотичних заходів, державних свят [Додаток 6].

Заклади культури Турбівської громади визнають свою місію щодо *популяризації читання* в середовищі підлітків та молоді. Формують ставлення до книги як культурного феномену, джерела знань та освіти.

Щорічно в клубних установах, передусім в бібліотеках, проходять презентації нових видань, книжкові виставки-ювілеї, бібліотечні уроки, літературні вечори присвячені творчості відомих письменників і поетів – Т. Шевченка, Лесі Українки, С. Руданського, М. Гоголя, М. Коцюбинського, Л. Письменної та ін. Традиційні форми органічно пов'язуються з новими формами та методами культурно-дозвіллевої роботи, що робить їх привабливими для різних верств відвідувачів – «Екран прочитаних книг», інтерактивний івент «Жива бібліотека», вікторини «Аукціон знань», а також бібліоквести, віртуальні літературні екскурсії, інформ-шоу, історико-мистецькі години, батли, ерудит-конкурси тощо. Традиційними і популярними серед мешканців громади стали свята до Дня рідної мови «Як

джерельна вода – рідна мова моя», Дня слов'янської писемності та мови «Мова – духовна святиня народу», літературні та поетичні вечори.

Зазначені заходи розраховані на привернення уваги читачів, надання їм консультаційної та інформаційної допомоги в зрозумілій і розважальній формі. Їх важливе значення у формуванні у користувачів вмінь орієнтуватися в масивах інформації та бібліотечних фондах, спонуканні до саморозвитку, ставлення до процесу читання, як до змістовного дозвілля. Яскравості та емоційного забарвлення надає використаний під час івентів цікаво підібраний ілюстративний відеоматеріал та музичний супровід.

В межах циклу заходів, ініційованих Вінницьким обласним молодіжним центром «Квадрат» аматори нашого Центру долучилися до участі в обласному патріотичному проєкті «Я маю в серці те, що не вмирає» (лютий 2024 р.). Його мета – популяризація в суспільстві української мови через поезію, музику, пісні, сприйняття мистецтва як засобу виявлення власних талантів. Учасники Вінничини активно підтримали креативну ініціативу, записали відео на якому читали улюблені вірші, виконували пісні та поширювали їх у соціальних мережах. Презентовані відео набрали велику кількість переглядів та схвальні оцінки глядачів, а учасники отримали досвід творчої роботи та презентували свою майстерність.

Подібну акцію провели в Турбівському ЦКД та філіях і присвятили її 210-й річниці від дня народження Т. Г. Шевченка. До участі запросили місцевих школярів, які декламували вірші Кобзаря, виконували вокальні твори на його слова. Відеоматеріали доступні на сайті закладу та на його сторінці у фейсбуці, засвідчують любов та знання творів поета, сприяють популяризації читання серед учнівської молоді [Додаток 5].

Краєзнавча робота представлена низкою таких заходів, як виставка-обговорення «Турбів: вчора, сьогодні і завтра», яка присвячена історії міста, його культурним традиціям; театралізовані фольклорні дійства «Івана Купала» та свято Покрови; вечори-портрети митців-земляків. Їх змістовна направленість – дослідити та представити культурні надбання регіону,

формувати в учасників і відвідувачів гордість за свій край, його народні традиції.

В попередніх розділах ми наголошували, що пріоритетом в діяльності центрів культури і дозвілля є *робота з підлітками і молоддю*.

В Турбівському ЦКД вона охоплює такі напрямки як:

- Створення умов для самоосвіти, інтелектуального розвитку та художньої творчості молоді;
- Підтримка та розвиток здібностей і талантів;
- Інформаційне забезпечення молоді;
- Виховання громадянськості й патріотизму;
- Створення нових форм краєзнавчої, спортивно-оздоровчої, туристично-екскурсійної роботи з молоддю;
- Організація молодіжного відпочинку і розваг.

Реалізація зазначених напрямів передбачає створення комфортного та позитивного культурно-дозвілєвого середовища, охоплює різні види діяльності – творчу, інтелектуальну, активного відпочинку, змістовних комунікацій з однодумцями. Важливим на нашу думку є дотримання принципу добровільності у виборі форм діяльності, відповідно до інтересів, хобі, очікувань особистості, що в свою чергу сприятиме розвитку талантів та розширенню кругозору.

Цікавою та популярною серед молоді формою роботи, є створення відеороликів, кліпів та буклетів до визначних дат в житті країни. Творчі роботи здійснюються під керівництвом фахівців ЦКД, презентуються під час проведення заходів та в соціальних мережах, що отримує схвальні реакції мешканців громади: «Хай квітне щаслива моя Україна!» до Дня Незалежності України; «Афганістан – це наша біль...» – відеокліп на пісню; відеопривітання до Дня гідності і свободи, Дня українського добровольця, Дня Соборності України; музичні вітання до Дня збройних сил України «Українське сонце зійшло», Дня працівників сільського господарства, Дня вишиванки, Новорічних свят та Різдва, Дня української хустки.

Популярною формою дозвілля молоді є участь в гуртковій роботі та клубних об'єднаннях за інтересами. В Турбівській бібліотеці для дорослих вже багато років функціонує клуб любителів книги, постійними членами якого є місцеві жителі. Своїми головними завданнями клуб визначає стимулювання читацької активності, отримання нових знань, особистісний культурний розвиток та спілкування.

Серед традиційних заходів – інформування та огляди нових надходжень, прем'єри книги, дні нової книги, перегляди літератури: «Незалежна, молода, незламна», «Читаймо з задоволенням», «Книжковий огляд», «Топ-20 (20 найпопулярніших книг)». Постійно практикуються спільні читання літератури, періодики, перегляди фільмів та їх обговорення. Члени об'єднання долучаються до організації і проведення виставок «Хто перший прочитає – той багато визнає», «Наша природа – наше життя», «Народне цілительство: традиції і джерела», культурно-освітніх заходів – тематичних літературних вечорів, бібліотечних квестів, вікторин.

Досвід роботи клубу успішно переймають бібліотеки-філії, впроваджують соціокультурні форми групової роботи з читачами, планують діяльність таким чином, аби кожен житель територіальної громади зміг знайти для себе потрібну інформацію, цікаво та з користю провів свій вільний час, здійснюють інформаційне обслуговування внутрішньо переміщених осіб та їх сімей.

Це дає можливість бібліотекам залишатися актуальними та соціально відповідальними, враховувати потреби користувачів, забезпечувати доступ до знань, гармонійного розвитку та власної реалізації.

Соціокультурна *робота з дітьми* – ще один важливий вектор діяльності ЦКД, який має на меті реалізацію важливих завдань – всебічний розвиток дитини, її адаптацію до сучасних умов та соціальних вимог, формування позитивних цінностей та естетичних уподобань, розвиток творчого мислення, пропаганда та підтримка здорового способу життя.

Зазначені завдання реалізуються через запропоновані дитячій аудиторії пізнавальні, творчі та дозвіллеві заходи – дитячі свята та ранки, спільні читання книг та перегляди фільмів, майстер-класи, літературні та краєзнавчі квести, інтерактивні ігрові програми, творчу діяльність в гуртках та аматорських студіях, екскурсії та інші форми активного відпочинку, які спрямовані на підтримку творчих і соціальних навичок та ініціатив дітей.

Працівники закладів культури впродовж останнього року провели для дітей територіальної громади низку цікавих івентів. Так, насиченою була програма свята до Міжнародного дня захисту дітей «Душа летить в дитинство як у вирій, бо їй на світі тепло тільки там», яке пройшло просто неба (1 червня 2023 р.), включило концертні виступи, конкурси та розваги [Додаток 2]. Традиційними є новорічні святкування, які проходять в усіх закладах культури громади [Додаток 7]. Зацікавленість дітей викликають екскурсії до книгозбірень, які проходять під гаслом «Книга – це скарбниця мудрості та знань!», книжкові виставки та інші тематичні заходи, організовані бібліотеками [Додаток 1].

В Турбівському ЦКД успішно працює художня студія «Відродження», долучає дітей до мистецтва, самовиявлення, формує практичні навички творчої діяльності. Юні митці отримують неоціненний досвід розуміти прекрасне, створювати його своїми руками, активно долучаються до майстер-класів з малювання, писанкарства, пізнають народні та регіональні художні традиції. Гуртківці є постійними учасниками виставкових та благодійних заходів, що проходять в громаді, презентують свої вміння на конкурсах дитячої творчості. Культура заради життя – гасло, яким керується в своїй діяльності студія.

Цікаву роботу з дітьми проводять бібліотечні установи громади. Для найменших читачів організовують ознайомчі екскурсії до книгозбірні, розповідають про правила користування книгами, влаштовують дитячі ранки, свята, вікторини, голосні читання. Щорічно на початку навчального року бібліотеки долучаються до проведення Дня знань для учнів місцевих шкіл.

Разом з освітніми закладами готують насичену програму заходів, об'єднаних спільною тематикою «Ласкаво просимо до країни Знань», до якої входять урочиста лінійка, бібліотечна екскурсія «Книга – це скарбниця мудрості та знань», презентації, слайд-шоу, виставки присвячені дитячій творчості.

Бібліотечні працівники намагаються не лише привернути увагу дітей креативними підходами до організації заходів, а й створюють комфортні умови та добру атмосферу для спілкування і розвитку особистості, формують позитивне ставлення до закладу культури, бажання постійно відвідувати у вільний від навчання час.

Сучасні умови актуалізують завдання налагодження онлайн комунікацій з дітьми та підлітками. Практика останніх років засвідчила, що онлайн робота закладів культури з дітьми відкриває безліч можливостей для творчості та розвитку. В *онлайн роботі* доцільно використовувати такі форми:

- онлайн-лекції на цікаві для дітей теми з різних напрямів знань;
- вебінари та віртуальні майстер-класи, які передбачають організацію онлайн зустрічей, де діти можуть брати участь у різноманітних творчих заняттях, малюванні, рукоділлі тощо;
- віртуальні екскурсії до музеїв, галерей, театрів чи інших культурних закладів, які поглиблюють знання про мистецтво та історію рідного краю;
- онлайн театральні вистави та концерти, трансляція яких через освітні та мистецькі відеоплатформи допоможе розширити художні смаки та інтереси дітей;
- ігрові онлайн платформи – створення власних онлайн ігор або використання наявних платформ для розвитку логічного мислення та творчості;
- інтерактивні віртуальні виставки дитячих творчих робіт або конкурсів, організація яких буде стимулювати участь у творчих процесах, сприятиме самореалізації дітей в сучасних умовах.

Зауважимо, що спектр онлайн форм і методів соціокультурної роботи великий, їх вибір залежить від змісту заходу, рівня підготовки сприйняття та зацікавленості конкретної вікової аудиторії, технічних можливостей закладу культури (наявність комп'ютерної техніки і програмного забезпечення, доступу до мережі інтернет) тощо.

Зазначені нами форми дозвілля забезпечать дітям можливість активно проводити час вдома, долучитися до просвітницької діяльності, розвиватися та відкривати для себе нові аспекти культури та мистецтва.

Турбівський ЦКД набув статусу творчого середовища та став місцем активної діяльності аматорських колективів. Гордістю громади є самодіяльні виконавські колективи серед яких народний хоровий колектив «Рідня», виконавські гурти «Прилучаночка» та «Прем'єра» (Новоприлуцького будинку культури), вокальні ансамблі «Жоржини», «Перлинка» та «Dream». Вони об'єднали місцевих жителів різних соціально-вікових категорій для спільного проведення дозвілля, творчої діяльності, розвитку здібностей і талантів. Зазначені колективи знані в громаді та області, є активними учасниками громадських заходів та свят, благодійних акцій, урочистостей.

Важливим напрямом їх діяльності є участь талановитої молоді у конкурсах та фестивалях різного рівня. Попри обмеження воєнного стану, творчі колективи та окремі аматори виконавці продовжили творчу діяльність, підготували концертні програми/номери та стали учасниками і переможцями творчих конкурсних змагань. Серед яких відмітимо Всеукраїнський дитячо-юнацький фестиваль національно-патріотичної творчості «Сурми звитяг на Подолі», II Всеукраїнський фестиваль «Різдвяні піснеспіви» (м. Іллінці), Міжнародний фестиваль-конкурс народного хорового співу імені В. Іжевського та ін.

Як позитивний момент, відмітимо співпрацю Турбівського ЦКД з культурними та освітніми установами громади – ліцеями, загальноосвітніми, мистецькими та спортивними школами, краєзнавчими музеями,

бібліотечними закладами регіону та області. Спільна робота виявляється в підготовці мистецько-творчих і громадських проєктів, акцій, флешмобів, квестів, дозвіллевих та спортивно-ігрових програм, тематичних івентів, організації роботи об'єднань, навчальних курсів, гуртків та самодіяльних колективів, проведенні екскурсій, виставок, благодійних ярмарків тощо. Це дає можливість урізноманітнити тематику, зміст і форми культурно-дозвіллевої роботи, генерувати і реалізовувати креативні творчі ідеї, широко використовувати потенціал фахівців, залучати нових та підтримувати постійних учасників заходів, мотивувати до самореалізації та вдосконалення.

Здійснене нами дослідження дозволило виокремити *подальші напрями діяльності ЦКД* як на ближчий час, так і подальшу перспективу:

- Створити безпечні умови для здійснення культурно-дозвіллевої та інформаційно-просвітницької діяльності;
- Впровадження та комплексне використання сайту КЗ «Турбівський центр культури і дозвілля» як інформаційного та комунікаційного каналу, що забезпечить стійкі зв'язки з населенням територіальної громади, вчасно сповіщатиме про проведення культурно-мистецьких та громадських заходів.
- Розширювати тематику культурних заходів для різних верств населення громади, дбати про їх змістовне наповнення, проваджувати креативні підходи до створення інноваційних форм роботи, культурно-просвітницьких та дозвіллевих програм.
- Провести цикли заходів (акції, концерти, флешмоби, конкурси, книжкові виставки та виставки творчих робіт, благодійні ярмарки та ін.) з нагоди відзначення Дня пам'яті і примирення, Дня Європи в Україні, до Дня вишиванки «Вишиванка – твій генетичний код» (травень 2024 р.); з нагоди Міжнародного дня захисту дітей (червень 2024); державних свят Дня Незалежності України та Дня Конституції (серпень 2024 р.);

- Забезпечити участь обдарованих дітей та молоді, а також аматорських виконавських колективів у Міжнародних, Всеукраїнських та обласних фестивалях та конкурсних змаганнях: духової музики фестивалі-конкурсі імені В. Іжевського «Над Собою дзвінко пісня лине» (липень 2024 р.), дитячо-юнацькому фестивалі «Сурми звитяг» (жовтень 2024 р.), аматорського вокально-хорового мистецтва «Вінок моїх пісень» (м. Вінниця, жовтень 2024 р.) та ін.
- Ініціювати заснування в закладах культури громади об'єднань краєзнавців для дослідження, збереження та популяризації народних традицій, ремесел, об'єктів нематеріальної культурної спадщини міст і сіл регіону. Активно залучати до цієї діяльності молодь з метою національно-патріотичного виховання.
- Розробити низку заходів (навчальних, організаційних, методичних) з метою забезпечення підготовки та підвищення кваліфікації працівників Турбівського ЦКД; спонукати їх до отримання фахової освіти в профільних навчальних закладах. Дбати про підвищення інформаційної культури та комп'ютерної грамотності.
- Робота з внутрішньо переміщеними особами, ветеранами, військовослужбовцями та членами їх родин для налагодження консультування, психологічної реабілітації та підтримки, залучення до культурної та дозвілєвої діяльності.
- Актуалізація бібліотечних фондів та їх постійне поповнення, впровадження інновацій в практику бібліотечного обслуговування.
- Розробка та реалізація заходів щодо промоції читання в координації із навчально-освітніми та культурними закладами.
- Долучитися до участі у грантових проєктах (регіональних, міжнародних), вивчення досвіду та співпраця з національними і міжнародними фаховими асоціаціями, клубними та бібліотечними установами.

- Продовжити співпрацю з установами галузі різних рівнів (бібліотеками, дозвіллевими центрами, клубами, музеями, галереями), творчими та громадськими організаціями, навчальними закладами тощо для реалізації спільних культурно-мистецьких проєктів, налагодження волонтерського руху.
- Дбати про покращення матеріально-технічної бази усіх культурних закладів територіальної громади, комп'ютерне та програмне забезпечення, поповнення бібліотечних фондів виданнями (друкованими, електронними, періодичними) тощо.

Доцільно прожувати діяльність щодо *формування позитивного іміджу* Турбівського центру культури і дозвілля. Зауважимо, що це складний і багатогранний процес, що поєднує різноманітні аспекти. Ми виокремили декілька ключових кроків на шляху реалізації цього завдання:

1. Розробка привабливих та різноманітних програм та заходів, що відповідають інтересам та потребам різних груп населення громади.
2. Забезпечення високої якості послуг усім відвідувачам, включаючи комфортні умови, доступність інформації та доброзичливий персонал.
3. Налагодження активної співпраці та взаємодії з місцевою громадою, врахування їхніх потреб та ініціатив.
4. Активна промоція подій та програм центру через різноманітні канали зв'язку, включаючи соціальні мережі, медіа та рекламу.
5. Впровадження новаторських підходів та креативних ідей для привертання уваги та зацікавлення аудиторії.
6. Налагодження зворотного зв'язку, що передбачає постійне збирання відгуків від відвідувачів і реагування на них для поліпшення роботи Центру.

Такі заходи забезпечать інформаційний супровід та рекламу, сприятимуть створенню позитивного іміджу центру культури, що дасть можливість залучати більше відвідувачів та підвищить його значущість у громаді.

Визначені нами напрями подальшої роботи Турбівського Центру культури і дозвілля, на наше переконання, є перспективними, оскільки створюють базу та відкривають шляхи до подальших трансформацій та підвищення якості надання культурних послуг населенню.

У майбутньому мирному часі Центр має розвиватися в напрямку багатофункціонального культурного, який якісно та оперативно забезпечить культурні, освітні, дозвіллеві та розважальні потреби людей, створюватиме середовище для індивідуального розвитку та творчої реалізації.

Висновки до розділу 3

Дослідження засвідчило, що Турбівський Центр культури і дозвілля є активним суб'єктом соціокультурної сфери Вінницького регіону, має високий культуротворчий потенціал, об'єднує наявні творчі, технічні, кадрові, фінансові ресурси та спрямовує спільні зусилля на виконання визначених завдань, які полягають у наданні якісних культурних послуг мешканцям територіальної громади.

Серед пріоритетів основних пріоритетів: забезпечує право громадян на оперативне інформаційне і бібліотечне обслуговування; створює умови для змістовного дозвілля, відпочинку, розвитку інтелектуального і творчого потенціалу усіх верств населення; є активним учасником громадських та благодійних заходів, що ініціюються громадою; активно працює з молоддю та учнями, здійснює громадянське, естетичне виховання, формує активну життєву позицію та лідерські якості, долучає до мистецтва, творчої роботи, аматорства та волонтерського руху.

Перспективи розвитку Центру культури і дозвілля лежать в площині підвищення якості послуг для населення, урізноманітненні тематики, змісту культурно-мистецьких заходів, впровадження інновацій та креативних методів та форм роботи; трансформація в багатофункціональний культурний

хаб, що розширить організаційно-творчі можливості щодо культурно-дозвіллевої та освітньо-виховної роботи.

ВИСНОВКИ

Проведене нами дослідження дозволило отримати такі висновки і узагальнення.

1. Відповідно до поставлених наукових завдань ми виявили та дослідити джерела за темою бакалаврської роботи. Теоретичні засади культурних потреб, їх динаміка та умови якісного забезпечення закладами культури досліджувалися Н. Костенко, С. Петрова, Т. Філіною, . Принципи та засади організації культурно-дозвіллевої діяльності в сучасних умовах трансформацій відобразилась в наукових працях В. Бочелюк, О. Копієвської, І. Петрової, Н. Цимбалюк та ін. Трансформація публічних бібліотек в реаліях цифрового суспільства стали предметом вивчення В. Добровольської; еволюція соціальної функції бібліотечних установ в умовах воєнного стану розглядаються в публікаціях Л. Кравець, Т. Побережної. На висновки та основні положення зазначених праць ми спиралися в нашій роботі.

2. Аналіз праць вітчизняних вчених засвідчив, що в науковому дискурсі поняття «культурна потреба» визначається як прагнення особистості до сприйняття, розуміння та взаємодії з культурними аспектами життя. Це виявляється в гармонійному розвитку людини та отриманні нею нових знань, вражень та емоцій через залучення до різних форм і видів мистецтва; у бажанні творчого самовиявлення та реалізації власних талантів, розвитку здібностей; це активна взаємодія і комунікація індивіда з іншими людьми і навколишнім світом.

Культурні потреби є складним багатоаспектним явищем, які відображають потребу людини в розвитку і самовираженні через різні культурні форми та творчу діяльність. Тісно пов'язані з пізнанням, інтелектуальним розвитком, культурою комунікацій в суспільному середовищі.

Для розвитку творчого потенціалу громадян необхідна мотивація та активізація різних форм діяльності. Це безпосередньо залежить від культурного рівня особистості, його інтелектуальних та духовних потреб, бажання розвитку та творчої самореалізації.

3. Ми охарактеризували вплив культурно-дозвіллевої діяльності на формування особистості та дійшли висновку, що дозвіллева діяльність є засобом задоволення культурних потреб людини, її інтересів та очікувань. Ґрунтується на принципах добровільності, свободи вибору різних форм і видів діяльності.

Ефективне використання вільного часу та залучення до змістовного дозвілля і відпочинку має вагомий вплив на розвиток особистості, є засобом соціалізації, виховання духовних і моральних чеснот, громадянського та патріотичного виховання. Як складова життя людини дозвілля забезпечує відпочинок, відновлення фізичних і моральних сил, володіє арсеналом можливостей для самоосвіти, інтелектуального і творчого розвитку, засвоєння соціальних норм та правил культури, формування лідерських якостей та внутрішньої свободи.

4. Узагальнюючи результати дослідження, ми дійшли висновку, що в результаті процесів децентралізації відбувається трансформація сучасних Центрів культури та дозвілля, як суб'єктів соціокультурної галузі. Наразі, вони позиціонують себе як багатофункціональні установи, які орієнтуються на здійснення різних видів соціокультурної діяльності, інформаційного обслуговування, просвітницької роботи, сприяють розвитку творчих здібностей, формують моральні та етичні якості населення, забезпечують

організацію змістовного дозвілля, активних ігрових та пасивних форм відпочинку.

Діяльність Центрів регулюється чинним законодавством, а також внутрішніми уставними документами, які визначають мету, завдання, ресурси, пріоритети та перспективи розвитку.

Наразі, основними напрями діяльності центрів культури та дозвілля є:

- національно-патріотичне виховання;
- збереження, розвиток та популяризація української культури, культурних надбань територіальних селищних громад;
- організація культурно-дозвіллевої діяльності жителів територіальної громади;
- залучення дітей і молоді до аматорства та художньо-творчої діяльності;
- формування, зберігання документально-інформаційних та інших культурних ресурсів;
- волонтерська діяльність.

Серед пріоритетів – різносторонні інтереси, розвиток і реалізація творчого потенціалу, формування навичок в галузі культури, дозвілля і аматорства різних соціальних та вікових верств населення громади.

Практика дитячого та молодіжного дозвілля підтверджує, що ефективними та популярними формами культурно-дозвіллевої діяльності серед даної вікової аудиторії є групові та масові форми роботи, як от гуртки та мистецькі студії (музичні, театральні, художні, хореографічні, циркові тощо); любительські об'єднання та клуби відповідно до їх спільних інтересів учасників; підтвердили успішність тематичні вечори, освітні та просвітницькі івенти, масові та видовищні заходи і урочистості, концерти та фестивально-конкурсні події; благодійні акції, виставки тощо.

Старша вікова група надає перевагу формам роботи, які забезпечують спілкування та особисті пріоритети – тематичні вечори, долучення до

краєзнавчих і фольклорних досліджень в межах об'єднань за інтересами, курси та навчальні програми за різними напрямками.

Дослідження засвідчило, що вітчизняні заклади культури активно впроваджують інноваційні та креативні форми культурно-дозвілєвої діяльності (флешмоби, квести, літературні аукціони, буктрейлери, віртуальні події – виставки, екскурсії, воркшопи та ін.), а також створюють сучасні центри культурних послуг на базі вже функціонуючих установ – молодіжні простори – хаби, школи лідерства тощо.

5. Ми дослідили культуротворчий потенціал і ресурси Турбівського центру культури та дозвілля, визначити його роль в системі забезпечення культурних потреб і творчих ініціатив громадян.

З'ясовано, що Центр об'єднує заклади культури територіальної громади (клуби та бібліотеки), діяльність яких спрямована на створення сприятливих умов для змістовного відпочинку, забезпечення духовно-творчих, інформаційних, освітніх та естетичних потреб різних соціально-вікових категорій населення громади.

Основними пріоритетами в роботі є: проведення різноматематичних заходів, які орієнтуються на національно-патріотичне виховання, актуалізують прагнення інтегруватись у світове культурне співтовариство; залучення відвідувачів до краєзнавчої діяльності та досягнення надбань національної культури, народних традицій та мистецтва; бібліотечне обслуговування користувачів, широка і пропаганда читання як форми змістовного дозвілля; підтримка творчих ініціатив молоді та допомога в їх реалізації; заохочення до гурткової роботи та аматорства.

Для того, щоб впевнено працювати у складних умовах сьогодення Турбівський Центр культури і дозвілля використовує наявний творчий, матеріально-технічний, кадровий, фінансовий ресурс, активно залучає до співпраці освітні та культурно-мистецькі установи регіону, громадські організації, органи місцевого самоврядування.

Важливою умовою та запорукою ефективної культурно-дозвіллевої та інформаційно-просвітницької роботи є потенціал працівників Центру. Тож, дбаємо про постійне підвищення кваліфікації та фахового рівня власних кадрів.

Дослідження дало можливість надати *рекомендації* щодо подальшого розвитку Центру культури і дозвілля Турбівської селищної ради:

- Активно впроваджувати в практику інноваційні форми і методи культурно-освітньої роботи з організації дозвілля населення. Розвивати і популяризувати традиційну народну культуру та аматорське мистецтво.
- Продовжити роботу з формування позитивного іміджу та популяризації діяльності КЗ «Центр культури та дозвілля» у соціальних мережах та засобах масової інформації. Надавати широкому загалу більш широку інформацію про творчу діяльність та послуги які надає Центр. Приймати активну участь в соціально значимих івентах та благодійних заходах на підтримку ЗСУ.
- З метою підвищення рівня інформаційної культури запровадити для працівників Центру постійні програми та курси медіаграмотності.
- Враховуючи потреби сьогодення, активізувати онлайн роботу закладів культури з дітьми та молоддю, впроваджувати форми діяльності, які відкривають можливості для їх творчості та розвитку: онлайн-лекції з різних напрямів знань; вебінари та віртуальні майстер-класи які забезпечать участь у різноманітних творчих заняттях (малюванні, рукоділлі тощо); віртуальні екскурсії до музеїв, галерей, концертно-видовищних установ та театрів; онлайн трансляції вистав та концертних програм через відео платформи; створення власних онлайн ігор або використання наявних платформ для розвитку логічного мислення та творчості; інтерактивні віртуальні виставки творчих робіт та конкурсів та ін. Ці форми навчання та дозвілля забезпечать молодіжній аудиторії можливість

активно проводити час вдома, розвиватися та відкривати нові горизонти культури та мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белинь Т. І. Ковальський В. П., Особливості проектування центрів культури та дозвілля // Матеріали XLVII науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ, Вінниця, 2018. URL : <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-fbtegp/all-fbtegp2018/paper/view/5006> (дата звернення: 15.03.2024)
2. Беновська Л. Я. Територіальна громада як суб'єкт регулювання розвитку територій: теоретичні аспекти. *Регіональна економіка*. 2018. №1(87). С. 30-39.
3. Білоконь В. І. Культурно-дозвілєва діяльність. Мелітополь, 2002. 53 с.
4. Болдовський В. В., Шустка В. М. «Квест – це дуже просто». Методичний посібник по створенню квестів. Канів: 2018. 44 с.
5. Бочелюк В. Й., Бочелюк В. В. Дозвілєзнавство. Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 208 с. URL : https://tourlib.net/books_ukr/bocheluk11.htm (дата звернення: 23.03.2024)
6. Гайдук О. С. Організація культурно-дозвілєвої діяльності молоді : методичні рекомендації. Ужгород, 2022. 15 с. URL : https://zakfolkcenter.info/wp-content/uploads/organizaziya_dozvillya_molodi.pdf (дата звернення: 23.03.2024).

7. Добровольська В. В., Чередник Л. А. Інноваційна діяльність бібліотек в умовах цифрового суспільства. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 1. С. 5-11.
8. Дослідження дозвілля і культурних потреб міської молоді в Україні / Громадська організація «Центр дослідження суспільства». URL : <https://cedos.org.ua/researches/doslidzhennia-dozvillia-i-kulturnykh-potreb-miskoi-molodi-v-ukraini/> (дата звернення: 23.03.2024).
9. Задворний С. І. Територіальна організація культурно-мистецької сфери регіону (на прикладі Хмельницької області) : автореф. дис.... канд. геогр. наук. Львів, 2016. 22 с.
- 10.Звекова В. Культура дозвілля як фактор духовного розвитку особистості. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. 2019. Вип. 42. С. 82-86.
- 11.Зеленська Л. М., Романова А. О. Івент-менеджмент : словник-довідник організатора заходів. К. : НАКККіМ, 2015. 84 с.
- 12.Інноваційні форми роботи клубних закладів у сучасних умовах. URL : http://www.nmck-volyn.com.ua/scenarios_detail.php?id=562 (дата звернення: 24.03.2024).
- 13.Копієвська О. Р. Культуротворчий потенціал закладів культури в Україні / Культурно-дозвіллева діяльність у сучасному світі : кол. монографія. Київ : Видавництво Ліра-К, 2017. С. 156-165.
- 14.Копієвська О. Р. Трансформаційні процеси в культурних практиках України: глобальний, глокальний контекст та локальні особливості (кінець ХХ – поч. ХХІ ст.) : дис. ... д-ра культурології : 26.00.06. Київ, 2018. 487 с.
- 15.Костенко Н. В. Динаміка культурних потреб населення України: очікування і ризику. *Наука та інновації*. 2010. Т. 6, № 6. С. 60–66.
- 16.Кравець Л. О. Еволюція соціальної функції бібліотек України в умовах російсько-української війни. *Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітарних наук у сучасному*

- соціокультурному просторі: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції аспірантів, здобувачів, магістрів (7–8 квітня 2023 р.). Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2023. С. 193–197.
17. Культурні потреби. *Учбові матеріали для студентів і школярів України*. URL : <http://um.co.ua/8/8-16/8-165645.html> (дата звернення 15.03.2024)
18. Культурно-дозвіллева діяльність у сучасному світі : кол. монографія. Київ : Видавництво Ліра-К, 2017. 328 с. URL : <https://knushop.com.ua/image/catalog/lira20230617/pdf/12364.pdf>
19. Матвійчук О. Є. Закономірності розвитку бібліотек як соціокультурних центрів в Україні. URL : <http://www.info-library.com.ua/libs/stattya/283-zakonomirnosti-rozvitku-bibliotek-jak-sotsiokulturnih-tsentriv-v-ukrayini.html> (дата звернення: 23.03.2024).
20. Матвійчук О. Соціокультурна діяльність бібліотек: термінологічний аспект. URL : <https://bit.ly/3dDOzeE> (дата звернення: 10.03.2024).
21. Методичні рекомендації по визначенню новітніх форм організації дозвілля та їх застосування в роботі. URL : <http://kluby.if.ua/blog/view/metodichni-rekomendatsiyi-po-viznachenniu-novitnikhform-organizatsiyi-dozvillia-ta-yikh-zastosuvannia-v-roboti>
22. Молодіжні простори в бібліотеках. Посібник. URL : <https://www.prostir.ua/?library=posibnyk-molodizhni-prostory-vbibliotekah> (дата звернення 25.03.2024)
23. Москвічова Ю. О. Установи культури та центри дозвілля як складова системи організації культурно-мистецького життя регіону (на прикладі Вінниччини). *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Мистецтвознавство*. 2016. Вип. 22. С. 93-98.
24. Новальська Ю. В. Публічні бібліотеки України в умовах воєнного стану. *Бібліотека. Наука. Комунікація. Інноваційні трансформації ресурсів і послуг* : матеріали Міжнар. наук. конф. (4–6 жовт. 2022 р.) /

- НАН України, Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського, Асоц. б-к України, відп. ред. О. М. Василенко. Київ, 2022. С. 77–79.
- 25.Оборська С. В. Арт-технології в дозвілєвому просторі / Культурно-дозвілєва діяльність у сучасному світі : кол. монографія. Київ : Видавництво Ліра-К, 2017. С. 243-258.
- 26.Олійник Г. Теоретичні основи формування культурно-дозвілєвої діяльності студентської молоді. *Social Work and Education*. №3 (2). С. 136-145.
- 27.Особливості організації культурно-дозвілєвої діяльності з дітьми та підлітками у літній період / Волинський обласний науково-методичний центр культури. URL : http://www.nmckvolyn.com.ua/scenarios_detail.php?id=219 (дата звернення: 16.03.2024).
- 28.Панасюк С. Л. Роль культури побуту у формуванні особистості. URL : <https://ap.uu.edu.ua/article/196>
- 29.Паскаль О. В. Соціальна робота у сфері дозвілля: навч. посібник. Одеса: Поліграф, 2007. 120 с
- 30.Пащенко С. Ю. Підготовка соціальних педагогів до організації освітньо-дозвілєвої діяльності учнівської молоді.: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2000. 23 с.
- 31.Петрова І. В. Дозвілля в зарубіжних країнах. Київ, 2005. 408 с.
- 32.Петрова І. В. Культурно-дозвілєві практики сучасної України: тенденції та пріоритети. *Культура і сучасність*. 2015. Вип.1. С.108-112.
- 33.Петрова І. В. Культурно-дозвілєві центри: виникнення та розвиток. *Рідна школа*. 2000. №7. С. 12 – 21.
- 34.Петрова І. В. Соціальні функції клубів та їх трансформація на сучасному етапі *Рідна школа*. 2003. №7. С. 8 – 16.
- 35.Петрова С. Культурні потреби особистості і культурна діяльність. URL : <https://esa-conference.ru/wpcontent/uploads/2019/11/esa-october-2019-part1.pdf> (дата звернення: березень, 2024).
- 36.Піча В. М. Культура вільного часу (філософсько-соціальний аспект). Львів, 1990. 29 с.

37. План роботи КЗ «Центр культури та дозвілля Турбівської селищної ради» Вінницької області. URL : <https://ttg.gov.ua/komunalnij-zaklad-centr-kulturi-ta-dozvillya-turbivskoi-selischnoi-radi-vinnickogo-rajonu-vinnickoi-oblasti-09-02-46-20-07-2021/>
38. Побережна Т. І. Трансформація публічних бібліотек Поділля в умовах воєнного стану. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 4. С. 56-62.
39. Поліщук Л. О. Соціально-культурна діяльність клубів України (кін. ХХ ст. – поч. ХХІ ст.): дис... канд. культурології: спец. 26.00.01 / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, 2011. 192 с.
40. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України від 27.01.1995 р. № 32/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 7. С. 45 – 52. (Поточна редакція від 12.12.2012 на підставі № 5461-17). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 21.03.2024).
41. [Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися державними і комунальними закладами культури](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1271-2011-%D0%BF#Text). *Постанова Кабінету Міністрів України* № 493 від 12.07.2027 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1271-2011-%D0%BF#Text>
42. Про культуру : Закон України від 14.12.2010 №2778-17. Із змінами від 12.12.2012 на підставі № 5461-17. *Офіційний вісник України*. 2011. № 2.
43. Савченко Н., Дубінка М. Молодіжна культурно-дозвілєва діяльність як частина державної політики провідних зарубіжних країн. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського*. Педагогічні науки. 2019. №2 (65). С. 258-263. URL : <http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/Ped-visnyk-65-2019-50.pdf> (дата звернення: 19.03.2024).
44. Садовенко С. М. Клубні заклади як важливий чинник становлення і розвитку культури регіонів України: функції та форми діяльності. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. Київ : Міленіум, 2015. № 1. С. 42-50.

- 45.Слозанська Г. І. Соціальна робота в територіальній громаді: теорії, моделі та методи : монографія. Тернопіль, 2018. 382 с.
- 46.Солдатенко О. І., Коваль М. С. Актуальні проблеми організації культурного дозвілля сільського населення на прикладі села Наумівка Корюківської об'єднаної територіальної громади. URL : <http://erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/8957/1/%D0%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%B4%D0%BE%D0%B7%D0%96%D0%BB%D0%BB%D1%8F.pdf> (дата звернення: 19.03.2024).
- 47.Стратегії формування творчої особистості: методи, прийоми, форми: колективна монографія / авт. кол.: В. Г. Кремень, Є. Р. Борінштейн, М. С. Гальченко, М. В. Ліпін, Д. В. Савчук, О. А. Федорчук. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2020. 320 с.
- 48.Стратегія розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» : розпорядження Кабінету Міністрів України № 219-р від 23.03.2016 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80#top>
- 49.Структура та основні принципи діяльності клубного закладу культури/ Луганський обласний центр народної творчості. Сєверодонецьк, 2019. URL : https://loga.gov.ua/sites/default/files/struktura_ta_osnovni_principi_diyalnosti_klubnogo_zakladu_kulturi.pdf (дата звернення 27.03.2024)
- 50.Сушик Н. С. Соціальна робота у сфері дозвілля молоді: теоретичний аспект. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки* [зб. наук. праць]. Сер.: Педагогічні науки № 1 (278). Луцьк, 2014. С.188-193.
- 51.Управління розвитком об'єднаних територіальних громад на засадах громадської участі: навч. посіб. / авт. кол.: Берданова О. В., Вакуленко В. М., Гринчук Н. М., Колтун В. С., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф. Київ, Рада Європи, 2017. 129 с.
- 52.Філіна Т. В. Формування та забезпечення культурних потреб сучасної людини. *Культура і сучасність : альманах*. 2021. № 1. С. 228-232.

- 53.Форми культурно-дозвілєвої роботи бібліотек : міні-словник. URL : http://zmiiv-cbs.edu.kh.ua/pro_biblioteku/profy_nplu_org/novi_formi/ (дата звернення 13.02.2024)
- 54.Цимбалюк Н. М. Інституціональна модернізація культурно-дозвілєвої сфери в Україні : дис... д-ра соціол. наук: 22.00.04 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2005. 375 с.
- 55.Шершньова О.В. Формування нової моделі культурного простору (на прикладі громад Рівненщини): монографія. Острог: ФОП-видавець Свиначук Р. В., 2019. 344 с.
- 56.Шмаюн О. Ю. Культурно-дозвілєвий центр як інноваційний заклад особистісного розвитку. *Питання культурології*. 2020. №36. С. 260-268.
- 57.Шуть М. М. Організація дитячих свят. Київ: Шкільний світ, 2010. 128с.
- 58.Як українські бібліотеки допомагають переселенцям. URL : <https://www.prostir.ua/?news=yak-ukrajinski-biblioteky-dopomahayut-pereselentsyam> (дата звернення: 14.03. 2024)
- 59.Яременко Н. В. Дозвілєзнавство: Навчальний посібник. Фастів: Поліфаст, 2007. 432 с.

Інтернет-джерела

- 60.Державне агентство України з питань мистецтв та мистецької освіти. URL : <https://www.facebook.com/StateArtsAgency/>
- 61.Комунальний заклад «Центр культури та дозвілля Турбівської селищної ради Вінницького району Вінницької області». URL : <https://ttg.gov.ua/komunalnij-zaklad-centr-kulturi-ta-dozvillya-turbivskoi-selischnoi-radi-vinnickogo-rajonu-vinnickoi-oblasti-09-02-46-20-07-2021/>
- 62.Міністерство культури та інформаційної політики України. URL : <https://mkip.gov.ua/content/covv.html>
- 63.Український культурний фонд : офіційний сайт. URL : <https://ucf.in.ua/about> (дата звернення: 25.03.2024).

64. Український центр культурних досліджень. URL :
https://uccs.org.ua/?fbclid=IwAR1VkFpPHX01A_kYKGGFt7TVdn7E46IcypgVu5w2-De8BBk4x75T-CG54SA (дата звернення: 25.03.2024).
65. Учбові Матеріали для студентів і школярів України. URL :
<http://um.co.ua/>

ДОДАТКИ

Додаток 1

Робота з дітьми та підлітками в Турбівській бібліотеці

Додаток 2

Міжнародний День захисту дітей (1 червня 2023 р.)

Додаток 3

Участь творчих колективів Турбівського центру культури і дозвілля у Міжнародному фестивалі-конкурсі ім. В. Іжевського (липень 2023 р.)

Додаток 4

Благодійні заходи на підтримку ЗСУ (2023 р.)

Додаток 5

Уроchистості до 210-ї річницї Т. Г. Шевченка (березень 2024 р.)

Додаток 6

Вшанування пам'яті героїв-односельців (2024 р.)

Додаток 7

Новорічне свято для дітей Турбівської ОТГ (2024 р.)

